

Problemy współczesnej rewizji finansowej

Redakcja naukowa

Iwona FRANCIK

Wiktoria RYTKOWSKA

Karolina SOJA

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego
w Katowicach

Problemy współczesnej rewizji finansowej

Redakcja naukowa

Iwona Franczak

Wiktoria Rytowska

Karolina Soja

Katowice 2023

Publikacja dofinansowana ze środków EY Polska

Komitet redakcyjny

Janina Harasim (przewodnicząca), Monika Ogrodnik (sekretarz),
Małgorzata Pańkowska, Jacek Pietrucha, Irena Pyka, Anna Skórska,
Maja Szymura-Tyc, Artur Świerczek, Tadeusz Trzaskalik, Ewa Ziemia

Recenzent

Marek Masztalerz

Redakcja i korekta językowa

Beata Kwiecień

Skład tekstu

Daria Liszowska

Projekt okładki

Emilia Gumulak

Ilustracja na okładce © nikvector@gmail.com – Photogenica

ISBN 978-83-7875-861-7

doi.org/10.22367/uekat.9788378758617

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach 2023

Publikacja na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowa
(CC BY 4.0), <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.pl>

WYDAWNICTWO UNIwersYTETU EKONOMICZNEGO W KATOWICACH

ul. 1 Maja 50, 40-287 Katowice, tel.: +48 32 257-76-33

www.wydawnictwo.ue.katowice.pl, e-mail: wydawnictwo@ue.katowice.pl

Facebook: [@wydawnictwouekatowice](https://www.facebook.com/wydawnictwouekatowice)

Spis treści

Wprowadzenie (<i>Iwona Franczak, Wiktoria Rytowska, Karolina Soja</i>).....	5
Rozdział 1. Zmiany w sprawozdawczości finansowej według MSR 1 i ustawy o rachunkowości w kontekście sektora MŚP (<i>Kinga Dębska</i>)	7
Rozdział 2. Kapitał intelektualny we współczesnej rachunkowości (<i>Klaudia Dubiel</i>)	16
Rozdział 3. Wdrażanie nowych standardów zarządzania jakością w firmach audytorskich (<i>Martyna Iwan, Michał Wnuk</i>).....	25
Rozdział 4. Rozwój sprawozdawczości ESG jako nowego i aktualnego źródła informacji (<i>Anna Mokryńska, Robert Tkocz</i>).....	32
Rozdział 5. Oszustwa księgowe a wiarygodny obraz jednostki gospodarczej (<i>Karolina Płachta</i>).....	41
Rozdział 6. Wpływ badania sprawozdania finansowego na wizerunek i wiarygodność przedsiębiorstwa (<i>Karolina Polańska, Wiktoria Rytowska</i>)	49
Rozdział 7. Wystąpienie Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej a zmiany w przepisach o sprawozdawczości finansowej (<i>Kinga Rusin, Miłosz Barłóg</i>)	58
Rozdział 8. Identyfikacja i oszacowanie ryzyk istotnego zniekształcenia wartości informacyjnej sprawozdania finansowego w świetle zmian Międzynarodowego Standardu Badania 315 (<i>Klaudia Soja, Karolina Soja</i>)	67
Podsumowanie (<i>Iwona Franczak, Wiktoria Rytowska, Karolina Soja</i>).....	77
Spis rysunków	79
Spis tabel	79

Wprowadzenie

Zmieniająca się sytuacja gospodarcza jest obecnie istotnym źródłem niepewności ekonomicznej. Pandemia Covid-19, trwające działania wojenne w Ukrainie czy wysoka inflacja niewątpliwie mają duże znaczenie dla procesów w realnej gospodarce, zakłócając funkcjonowanie wielu sektorów poprzez przerywanie łańcuchów dostaw czy drastycznie zmieniając popyt na określone dobra.

W związku z powyższym we współczesnych warunkach gospodarowania ważnym elementem procesu podejmowania decyzji staje się potrzeba dysponowania informacją. Kwestią bezsporną jest, że informacje będące nośnikiem wiedzy usprawniają proces podejmowania decyzji. Jednym z nośników takiej informacji na rynku kapitałowym jest sprawozdawczość – zarówno finansowa, jak i niefinansowa. Należy przy tym zauważyć, że informacja ekonomiczna – zniekształcona czy niewiarygodna – może być źródłem nieefektywnych decyzji inwestycyjnych.

Rewizja finansowa odgrywa istotną rolę na rynku kapitałowym, ponieważ poddaje weryfikacji informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych w celu potwierdzenia ich wiarygodności, jednak trzeba podkreślić, że podlega ona stale szeroko rozumianej ewolucji, związanej w dużej mierze z powstawaniem nowych uregulowań prawnych i tym samym wprowadzaniem ulepszonych rozwiązań i procedur badania.

Niniejsza publikacja stanowi efekt XIV Ogólnopolskich Dni Rachunkowości zorganizowanych przez Koło Naukowe Rachunkowości „Rachmistrz” działające przy Katedrze Rachunkowości Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Autorami rozdziałów są studenci, przedstawiciele kół naukowych uczelni wyższych w Polsce.

W monografii zostały przybliżone kwestie zmian w sprawozdawczości finansowej z podkreśleniem roli raportowania niefinansowego jako nowego i aktualnego źródła informacji. Autorzy odnieśli się do wpływu badania sprawozdania finansowego na wizerunek i wiarygodność przedsiębiorstw. Szczegółowej analizie zostały poddane kwestie wdrażania nowych standardów zarządzania jakością w firmach audytorskich, a także identyfikacja i oszacowanie ryzyk istotnego zniekształcenia wartości informacyjnej sprawozdania finansowego w świetle zmian Międzynarodowych Standardów Badania.

Rozważania poruszone w prezentowanej Czytelniczkom monografii nie wyczerpują oczywiście dyskusji na podjęte tematy, jednak mamy nadzieję, że staną się one punktem wyjścia do dalszych dociekań naukowych.

Dr Iwona Franczak
Wiktoria Rytowska
Karolina Soja

Rozdział 1

Zmiany w sprawozdawczości finansowej według MSR 1 i ustawy o rachunkowości w kontekście sektora MŚP

*Kinga Dębska**

1.1. Wprowadzenie

Sprawozdawczość finansowa jest niejako pochodną istnienia i funkcjonowania podmiotów prowadzących działalność gospodarczą. Jednostki te, poddając modyfikacjom posiadane składniki majątkowe, dążą do osiągnięcia zysku. Potrzebują zatem przekształcenia gromadzonych na bieżąco ogromnych ilości informacji w kompleksowy zestaw dokumentów, na podstawie których będą w stanie ocenić sprawność działania jednostki, jej efektywność i rentowność. Właśnie temu służy sprawozdawczość finansowa, której wyniki mogą być wykorzystywane zarówno wewnątrz jednostki, w celu lepszego zarządzania nią, jak i na zewnątrz, celem porównania rezultatów działania firmy na tle konkurencji.

Sprawozdawczość finansowa nie jest jednakże statycznym zbiorem zasad i reguł, niezmienną się w dynamicznym otoczeniu. Na jej kształt wpływa nie tylko rozpowszechniająca się globalizacja, a wraz z nią zachodzące procesy harmonizacji i standaryzacji rachunkowości, ale również powstawanie nowych terminów i kategorii ekonomicznych.

Polska terminologia wyróżnia cztery kategorie przedsiębiorstw w zależności od ich wielkości. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości [Dz. U. z 2023 r. ze zm.] obecnie przewiduje uproszczenia dla jednostek mikro oraz małych, będących znaczną częścią sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce (dalej: MŚP), jednakże są to zmiany wprowadzone stosunkowo niedawno. Kolejne modyfikacje sprawozdawczości finansowej związane są ze stworzeniem Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (dalej: MSR), które powstały ze względu na globalizację biznesu. Przytoczone aspekty po-

* Koło Naukowe Rachunkowości „Assets”, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza.

twierdzą fakt, że sprawozdawczość finansowa nie jest niezmienna i trzeba dostosowywać ją nie tylko do zmieniających się przepisów, ale i do rodzaju podmiotu, dla którego jest sporządzana.

Celem rozdziału jest zbadanie zmian w sprawozdawczości finansowej istniałych w ostatnich latach na tle przedsiębiorstw sektora MŚP oraz próba oceny kierunku tych modyfikacji. Zastosowane metody badawcze to przegląd literatury oraz analiza aktów prawnych.

1.2. Porównywalność sprawozdań finansowych

Sprawozdanie finansowe jest dokumentem, który nakreśla sytuację majątkowo-finansową jednostki, uwzględniając zmiany, jakie w niej zaszły oraz rezultaty osiągnięte w ramach prowadzonej działalności gospodarczej [Chojnacka i in. 2018, s. 9]. Jednakże aby zawarte w niej informacje były obiektywne, powinny być one sporządzane według powszechnie obowiązujących określonych zasad. W Polsce takimi przepisami są zapisy ustawy o rachunkowości [Furman, 2011, s. 96]. Porównywalność sprawozdań finansowych nie byłaby problemem, gdyby były one sporządzane na podstawie tych samych przepisów przynajmniej w obrębie jednego kraju. Stało się to jednak niemożliwe w obliczu ekspansji międzynarodowych rynków kapitałowych i stale zwiększającej się liczby globalnych korporacji. Różnorodne zasady rachunkowości w poszczególnych krajach powodują nieścisłości i znacząco utrudniają porównywanie sprawozdań finansowych instytucji międzynarodowych, a zatem wymagają one ujednoczenia i przyjęcia tożsamyh reguł. W tym celu opracowano Międzynarodowe Standardy Rachunkowości [Frymus, 2016, s. 440].

Ustawa o rachunkowości w art. 55 ust. 5, 6 i 7 oraz art. 45 ust. 1a, 1b i 1e wskazuje, jakie jednostki mają obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych według zasad przedstawionych w MSR, a jakie podmioty mogą dobrowolnie sporządzać sprawozdania na podstawie tych przepisów. Podsumowanie tych zapisów zawarto w tabeli 1.1.

Z zapisów w ustawie wynika, że tylko spółki giełdowe oraz banki obowiązkowo muszą stosować się do zapisów MSR, natomiast dobrowolnie mogą stosować je głównie te jednostki, których podmiot dominujący podlega pod obowiązek stosowania MSR. Pozostałe polskie spółki mają obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych według zapisów ustawy o rachunkowości.

Tabela 1.1. Podmioty sporządzające sprawozdania finansowe według MSR

Podmioty obligatoryjnie stosujące MSR w sprawozdaniach finansowych	Podmioty dobrowolnie stosujące MSR w sprawozdaniach finansowych
<ul style="list-style-type: none"> • emitenci papierów wartościowych, o których mowa w art. 4 rozporządzenia (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości • banki 	<ul style="list-style-type: none"> • emitenci papierów wartościowych dopuszczonych, emitenci zamierzający ubiegać się lub ubiegający się o ich dopuszczenie do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów EOG • jednostki wchodzące w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR • oddziały przedsiębiorcy zagranicznego, jeżeli przedsiębiorca ten sporządza sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR • emitenci papierów wartościowych zamierzający ubiegać się lub ubiegający się o ich dopuszczenie do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów EOG • jednostki dominujące niższego szczebla, wchodzące w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca wyższego szczebla sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR

Źródło: Opracowano na podstawie art. 55 ust. 5, 6 i 7 oraz art. 45 ust. 1a, 1b i 1e ustawy o rachunkowości.

1.3. Klasyfikacja przedsiębiorstw w Polsce

Przedsiębiorstwa są instytucjami, które wykorzystując zasoby majątkowe i pieniężne, zaspokajają potrzeby ludności, jednocześnie dążąc do wygenerowania zysku. Działalność tę podejmuje się ze świadomością istnienia ryzyka [Buczowski, Marek, 1999, s. 38]. Przedsiębiorstwa różnią się od siebie nie tylko rodzajem prowadzonej działalności, formą własności, formą prawną czy rozmiarem [Ambroziak, 2008, s. 42], przy czym należy pamiętać, że rozmiar jednostki można identyfikować biorąc pod uwagę różne aspekty – liczbę pracowników, przychód, czy chociażby udział w rynku [Škerlavaj, Dimovski, 2009, s. 335]. W polskim ustawodawstwie zostały wdrożone terminy mikro, małych, średnich i dużych przedsiębiorstw, jednak aby jednostka mogła zostać zaklasyfikowana do danej grupy, musi spełniać określone warunki, przedstawione w art. 7 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców [Dz. U. z 2023 r. poz. 221]. Warunki te zostały podsumowane w tabeli 1.2.

Tabela 1.2. Kryteria klasyfikacji przedsiębiorstw ze względu na wielkość

Kryterium	Mikro	Małe	Średnie	Duże
Liczba pracowników	< 10	10-49	50-249	> 250
Roczny obrót netto ze sprzedaży (€)	≤ 2 mln	> 2 mln ≤ 10 mln	> 10 mln ≤ 50 mln	> 50 mln
Suma aktywów bilansu (€)	≤ 2 mln	> 2 mln ≤ 10 mln	> 10 mln ≤ 43 mln	> 43 mln

Źródło: Opracowano na podstawie: ustawa Prawo przedsiębiorców.

Na sektor MŚP składają się mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa. Według aktualnych danych GUS [2022], sektor ten stanowi aż 99,84% liczby wszystkich polskich przedsiębiorstw, co obrazuje ogromne znaczenie tej grupy dla gospodarki.

1.4. Przepisy ustawy o rachunkowości a Międzynarodowe Standardy Rachunkowości – analiza porównawcza

Pojawienie się obowiązku stosowania MSR zamiast ustawy o rachunkowości początkowo nie było łatwe dla podmiotów nim objętych. Współistniejące dwa regulatory sporządzania sprawozdań o wynikach działalności powodują zmiany rodzaju i zakresu przedstawianych informacji, w zależności od rodzaju jednostki. Świadomość istnienia tych różnic nie podkreśla wystarczająco faktu transformacji kształtu i prezentacji podmiotu gospodarczego w zależności od obligatoryjnego lub dobrowolnego stosowania MSR [Wasilewski, Rusinkiewicz, 2006, s. 40], na co należy zwrócić większą uwagę.

1.4.1. Cel sprawozdania finansowego

Sprawozdania finansowe są sporządzane w określonym z góry celu, jednakże MSR oraz ustawa o rachunkowości definiują ten cel w nieco inny sposób. Naczelną zasadą rachunkowości według polskich przepisów krajowych jest poruszona w art. 4 ust. 1 ustawy o rachunkowości zasada rzetelnego obrazu. Założenie to determinuje równocześnie cel sprawozdawczości finansowej, a więc prezentowanie informacji tak, aby ukazać sytuację jednostki w sposób wierny i rzetelny. Przepisy międzynarodowe z kolei ukazują cel sprawozdawczości finansowej w sposób nieco odmienny. Z zapisów w MSR 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych” wynika, że jest nim przede wszystkim dostarczanie informacji finansowych, które są użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników. MSR nie kładzie zatem nacisku na rzetelność prezentowanych informacji, ale na ich przydatność dla konkretnej grupy odbiorców, w tym przypadku podmiotów

finansujących. Zapis ten może budzić wątpliwości ze względu na wielu innych odbiorców, do których trafia sprawozdanie finansowe i którzy w ten sposób mogą otrzymać nie do końca wiarygodny obraz danej jednostki [Rówińska, 2015, s. 115-116].

W kontekście różnic pomiędzy rzetelnością a użytecznością informacji można również rozważyć zmiany wprowadzone do polskiego prawa bilansowego w związku ze zmianą ustawy o rachunkowości ustawą z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy o rachunkowości [Dz.U. z 2014 r. poz. 1100] oraz ustawą z dnia 23 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz niektórych innych ustaw [Dz. U. z 2015 r. poz. 1333]. W przytoczonych nowelizacjach zaimplementowano do prawa bilansowego zmiany dla jednostek mikro oraz małych, umożliwiając im uproszczenia w sporządzanych przez nie sprawozdaniach [Chluska, 2016, s. 64-65]. Uproszczenia te obejmują skróconą wersję bilansu oraz rachunku zysków i strat, a także odpowiednio ograniczony zakres informacji dodatkowej. Każdy z tych elementów jednostka mikro sporządza według załącznika nr 4 do ustawy o rachunkowości, zaś jednostka mała – według załącznika nr 5. Bilans jednostki mikro obejmuje właściwie jedynie główne sumy aktywów trwałych, obrotowych, należnych wpłat na kapitał, udziałów własnych, kapitałów własnych i zobowiązań, wyodrębniając przy tym kilka pozycji bardziej szczegółowych, takich jak środki trwałe czy zapasy. Rachunek zysków i strat również obejmuje niemal wyłącznie główne punkty, wyszczególniając jedynie cztery pozycje kosztów rodzajowych z pierwotnych siedmiu. Warto przy tym zaznaczyć, że dla jednostki mikro obowiązuje jeden wzór rachunku zysków i strat, bez wyszczególnienia wariantu porównawczego i kalkulacyjnego. W sprawozdaniu finansowym jednostki małej podział na warianty już występuje i są one zbliżone do wzoru z załącznika nr 1, natomiast bilans, choć musi zawierać więcej informacji niż w przypadku mikroprzedsiębiorstw, nadal jest znacząco skrócony w porównaniu do wersji ogólnej [Ustawa o rachunkowości].

Zakres informacji ujawnianych w sprawozdaniach jednostek mikro i małych jest więc znacząco ograniczony, w stosunku do podmiotów średnich i dużych, co może budzić niepokój, biorąc pod uwagę fakt, że stanowią one 99,22% wszystkich przedsiębiorstw w Polsce [GUS, 2022]. Może nasuwać się hipoteza, że poprzez omówione uproszczenia ustawa o rachunkowości skłania się bardziej ku użyteczności informacji kluczowej dla MSR 1, aniżeli ku nadrzędnej dla niej rzetelności, szczególnie w przypadku jednostek mikro, których sytuacja finansowo-majątkowa w bilansie ma bardzo ogólny obraz. Jednakże w artykule 49a ustawy o rachunkowości zawarto założenie, że pomimo wprowadzonych uproszczeń dla jednostki mikro, jej sytuacja oraz wyniki przedstawiane są rzetelnie. W obliczu tych deklaracji rodzi się jedynie pytanie, komu mają służyć

uproszczone sprawozdania, biorąc pod uwagę fakt, że jednostki małe i mikro prowadzące księgi rachunkowe mają obowiązek prowadzenia ich w pełnym wymiarze przewidzianym ustawą, w tym zakresie nie przewidziano dla nich żadnych uproszczeń [Rówińska, 2015, s. 122]. W trakcie roku obrotowego są zobligowane do prowadzenia standardowej dokumentacji wydarzeń gospodarczych, co nie zmniejsza wymiaru ich obowiązków, a zredukowaniu ulega jedynie finalny produkt rachunkowości, będący podstawą do przeprowadzenia chociażby analizy finansowej [Kuciński, 2018, s. 131-132], która w związku z tym nie będzie w pełni kompleksowa.

1.4.2. Składniki sprawozdania finansowego

Zestaw wymaganych elementów sprawozdania finansowego jest zależny od zapisów w przepisach krajowych i międzynarodowych. W ustawie o rachunkowości określono, iż sprawozdanie finansowe obejmuje różne składowe w zależności od rozmiaru jednostki oraz kwestii badania przez biegłego rewidenta [Ustawa o rachunkowości, art. 45, art. 64 ust. 1]. Jednostki sporządzające sprawozdania według załączników nr 4 i nr 5 ustawy o rachunkowości i niepodlegające badaniu przez biegłego rewidenta mają obowiązek wykazać bilans, rachunek zysków i strat oraz informację dodatkową. Spółki, których sprawozdanie jest poddane badaniu, dodatkowo wykazują zestawienie zmian w kapitale własnym oraz rachunek przepływów pieniężnych [Tkocz-Wolny, 2015, s. 149]. W artykule 45 ust. 5 ustawy o rachunkowości zaznaczono, że niektóre jednostki dołączają do sprawozdania finansowego również sprawozdanie z działalności, jeśli taki obowiązek jest narzucony przez ustawę lub inne przepisy. Przykładem takich podmiotów są spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz komandytowo-akcyjne [Kiziukiewicz, Stawicki, 2012, s. 237].

Międzynarodowy Standard Rachunkowości 1 w przeciwieństwie do polskich przepisów prezentuje jedynie pełny wymiar sprawozdania finansowego, składającego się z sześciu elementów. Są one tożsame z pełnym zakresem sprawozdania według ustawy o rachunkowości, jednakże w pewnej mierze różnią się nomenklaturą. Sprawozdanie finansowe według MSR zawiera [Trzpioła, 2020, s. 11]:

- sprawozdanie z sytuacji finansowej na koniec okresu,
- sprawozdanie z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów,
- sprawozdanie ze zmian w kapitale własnym,
- sprawozdanie z przepływów pieniężnych,
- informacje porównawcze w odniesieniu do poprzedniego okresu,
- sprawozdanie z sytuacji finansowej na początek poprzedzającego okresu, jeśli dokonano zmian w polityce rachunkowości retrospektywnie.

Kolejną różnicą pomiędzy standardami krajowymi i międzynarodowymi jest fakt, że dla celów MSR konieczne jest wykazanie sprawozdania z całkowitych dowodów, którego ustawa o rachunkowości nie przewiduje. Sprawozdanie to może być oddzielnym elementem lub osobną sekcją w sprawozdaniu z wyniku i pozostałych całkowitych dochodów. Są to jedyne formy, jakie może przybrać ten składnik sprawozdania finansowego, którego nazwa odpowiada polskiemu rachunkowi zysków i strat. Ustawa o rachunkowości daje większe możliwości wyboru jego kształtu, ponieważ jednostki, do których skierowany jest załącznik nr 1, oraz podmioty małe mogą wybrać wariant porównawczy lub kalkulacyjny rachunku. Pozostałe jednostki mają narzucony jeden wzór, który muszą stosować, i w tej grupie znajdują się między innymi podmioty mikro czy też banki. Nasuwa się zatem wniosek, że MSR są bardziej konkretne w kwestii wymaganych elementów sprawozdania finansowego i nie stosują uproszczeń dla mniejszych jednostek. Przejawia się to chociażby w powszechnym obowiązku sporządzania sprawozdania ze zmian w kapitale własnym oraz sprawozdania z przepływów pieniężnych, podczas gdy na mocy ustawy o rachunkowości jednostki małe i mikro są z tych elementów zwolnione. Podmioty te nie mają również obowiązku wykazywania sprawozdania z działalności jednostki, które jest obowiązkowe w polskim prawie bilansowym dla podmiotów spełniających określone warunki. Regulacje międzynarodowe zaś nie wymagają go w żadnym wypadku [Trzpiola, 2020, s. 11-12].

1.5. Podsumowanie

Postępująca globalizacja biznesu sprawia, że coraz większa liczba firm staje się koncernami międzynarodowymi, które potrzebują jednolitych zasad rachunkowości, by móc samodzielnie wiarygodnie oceniać własną sytuację finansowo-majątkową oraz udzielać pożądanых informacji na jej temat innym odbiorcom. Prowadzi to do zmian sprawozdawczości finansowej poprzez wprowadzanie kolejnych międzynarodowych standardów rachunkowości.

Porównując regulacje krajowe do międzynarodowych, można zauważyć, że globalne są bardziej jednolite, dają mniejszy wachlarz wariantów. Dzieje się to prawdopodobnie właśnie ze względu na dążenie do porównywalności informacji, które jest założeniem tworzenia standardów międzynarodowych. Przepisy ustawy o rachunkowości są bardziej elastyczne, dostosowują się do wielu różnorodnych grup podmiotów. Krajowa sprawozdawczość finansowa również ulega transformacjom, czego dowodem są nowelizacje z 2014 i 2015 roku, wprowadzające uproszczenia w sprawozdaniach dla jednostek mikro i małych. Ustawa

o rachunkowości w dużej mierze skupia się na podmiotach sektora MŚP, zwalniając je ze sporządzania niektórych elementów sprawozdania bądź wymagając od nich mniejszej ilości informacji. Wiąże się to z zawężonym zakresem danych, z których korzystają zarządzający oraz odbiorcy zewnętrzni, przy czym należy pamiętać, że sektor MŚP stanowi zdecydowaną większość polskich przedsiębiorstw. Przyszłość zatem pokaże, jakie będą konsekwencje tych tendencji oraz komu będzie służyć zawężenie zakresu informacji o rezultatach działalności gospodarczej polskich podmiotów.

1.6. Bibliografia

- Ambroziak M. (2008), *Klasyfikacja podmiotów gospodarczych. Kryteria klasyfikacji podmiotów gospodarczych* [w:] *Podstawy funkcjonowania przedsiębiorstw*, red. A. Sosnowska, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 42-66, http://www.wz.uw.edu.pl/portaleFiles/6133-wydawnictwo-/Podstawy_funkcjonowania_przedsiębiorstw_popr.pdf (dostęp: 2.02.2023).
- Buczkowski T., Marek S. (1999), *Teoretyczne i praktyczne podstawy funkcjonowania przedsiębiorstw* [w:] *Elementy nauki o przedsiębiorstwie*, red. S. Marek, Fundacja na rzecz US, Szczecin, s. 27-38.
- Chluska J. (2016), *Uproszczenia rachunkowości jednostek mikro i małych – szanse i zagrożenia*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 268, s. 64-73.
- Chojnacka E., Wolszton U., Zimnicki T. (2018), *Sprawozdanie finansowe według polskiego prawa bilansowego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Frymus M. (2016), *Sprawozdanie finansowe według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej źródłem informacji dla interesariuszy – ujęcie jakościowe*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 2, cz. 2, s. 438-448.
- Furman W. (2011), *Polityka rachunkowości jako instrument kształtowania sprawozdania finansowego*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 60(116), s. 95-110.
- GUS (2022), *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2021 roku*, Warszawa.
- Kiziukiewicz T., Sawicki K. (2012), *Rachunkowość małych przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa.
- Kuciński A. (2018), *Analiza finansowa jako narzędzie oceny kondycji finansowej przedsiębiorstwa*, „Studia i Prace Wydziału Ekonomicznego”, nr 16, s. 129-142.
- Rówińska M. (2015), *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej jednostek gospodarczych na tle polskich i międzynarodowych regulacji rachunkowości*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 240, s. 114-124.

- Škerlavaj M., Dimovski V. (2009), *Organizational Learning and Performance in Two National Cultures: A Multi-group Structural Equation Modeling Approach* [w:] *Knowledge Management and Organizational Learning*, ed. W.R. King, Springer Science+Business Media, vol. 4, s. 321-366.
- Tkocz-Wolny K. (2015), *Zakres sprawozdania finansowego małych i średnich przedsiębiorstw*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 252, s. 144-158.
- Trzpiola K. (2020), *Porównanie przepisów ustawy o rachunkowości i MSR/MSSF 2019/2020*, Wydawnictwo Wiedza i Praktyka, Warszawa.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., Dz.U. 2023 r., poz. 120.
- Ustawa z 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy o rachunkowości, Dz.U. z 2014 r. poz. 1100.
- Ustawa z 23 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r. poz. 1333.
- Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców, Dz.U. z 2021 r., poz. 162 z późn. zm.
- Wasilewski M., Rusinkiewicz M. (2006), *Prawo bilansowe i MSR/MSSF w kształtowaniu sytuacji finansowej przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Naukowe SGGW – Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 61, s. 39-54.

Rozdział 2

Kapitał intelektualny we współczesnej rachunkowości

*Klaudia Dubiel**

2.1. Wprowadzenie

Raporty finansowe mają na celu dostarczenie użytecznych informacji, które będą pomocne w szacowaniu wartości przedsiębiorstwa, aby jego obraz nie odbiegał znacząco od rynkowej wartości, a ryzyko podejmowania strategicznych decyzji było mniejsze. W związku z tym, warto czy nawet należy wykazywać w sprawozdaniach finansowych tzw. ukryte aktywa, które nie mają postaci materialnej. Jako takie można wyróżnić między innymi wiedzę i umiejętności pracowników, kontakty z kontrahentami czy też zasoby informatyczne. Uwzględnienie ich pozwala dokładniej ocenić zdolności organizacji do generowania zysków niż użycie typowych mierników finansowych. Przykładowo w wyniku obniżki kosztów edukacji i rozwoju mogą pojawić się oszczędności, aczkolwiek przedsiębiorstwo może zmierzać ku „bankructwu intelektualnemu” [Kunasz, 2003].

Już w XX w. zauważono, że tradycyjne sprawozdania finansowe pokazujące jedynie rzeczowe i finansowe składniki działalności nie spełniają wymogów stawianych przez gospodarkę opartą na wiedzy i dostępie do informacji [Osbert-Pociecha, Karaś, 1999]. Dysproporcja między aktywami bilansowymi a ich wartością rynkową zauważona na podstawie badań przeprowadzonych w latach 90. na przykładzie tzw. gwiazd giełdowych została oszacowana na poziomie 1:3, a nawet 1:4 [Kunasz, 2003]. Zaobserwowane zjawiska wymusiły szukanie nowych koncepcji wiernie odwzorowujących zmieniające się środowisko. W odpowiedzi na tą potrzebę powstała właśnie teoria kapitału intelektualnego.

Celem rozdziału jest analiza definicji kapitału intelektualnego, sposobu pojmowania go przez współczesną rachunkowość oraz przegląd metod wyceny jego wartości. Jako metodę badawczą zastosowaną w niniejszym opracowaniu wykorzystano przegląd literatury naukowej dotyczącej tego zagadnienia.

* Koło Naukowe Rachunkowości „Assets”, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza.

2.2. Pojęcie kapitału intelektualnego

W literaturze można znaleźć wiele definicji kapitału intelektualnego, które wskazują na jego istotne cechy albo kluczowe elementy. Poszczególni autorzy wykorzystują jednakże odmienne terminy do określenia samych składowych kapitału intelektualnego, stąd też powstają różnice w definicjach. Wybór konkretnego terminu zależy od dziedziny, w której prowadzone są badania, a pojęcie kapitału intelektualnego stosowane jest zamiennie z innymi kategoriami z nimi związanymi. Poddając analizie literaturę przedmiotu, można wyszczególnić cztery grupy postrzegania kapitału intelektualnego przez [Dobija, 2004]:

- ekonomistów,
- socjologów,
- specjalistów z zarządzania,
- specjalistów z rachunkowości.

W tabeli 2.1 przedstawiono zestawienie wybranych definicji kapitału intelektualnego spośród wielu sformułowanych przez badaczy z całego świata na przestrzeni lat.

Tabela 2.1. Definicje kapitału intelektualnego według poszczególnych badaczy oraz organizacji, w których działali

Autorzy	Definicja
J.K. Galbraith	Kapitał intelektualny to cała działalność intelektualna człowieka
M. Bratnicki	Kapitał intelektualny to suma wiedzy posiadanej przez ludzi tworzących społeczność przedsiębiorstwa oraz praktyczne przekształcenie tej wiedzy w składniki wartości firmy
E. Skrzypek	Kapitał intelektualny to aktywa intelektualne będące sumą wiedzy poszczególnych pracowników oraz zespołów pracowników, które podlegają zmianą w wyniku uczenia się organizacji
G. Urbaneck	Kapitał intelektualny to niewidzialny zasób przedsiębiorstwa, który tworzy widzialne efekty. Kapitał intelektualny to zarówno wiedza sama w sobie, jak i rezultat jej transformacji na aktywa niematerialne
L. Edvinsson i M.S. Malone	Kapitał intelektualny to ukryte aktywa, odzwierciedlające lukę pomiędzy wartością rynkową a księgową firmy
A.P. Wiatrak	Kapitał intelektualny to wiedza organizacji, zespołów i pojedynczych pracowników oraz inne aktywa niematerialne
A. Brooking	Kapitał intelektualny to całokształt wartości niematerialnych i prawnych
W.I. Hudson	Kapitał intelektualny to suma całej wiedzy, którą posiada każda jednostka w organizacji, dającej firmie przewagę konkurencyjną na rynku
Organizacja ds. Ekonomicznej Współpracy i Rozwoju (OECD)	Kapitał intelektualny to nakłady na wszystkie nowe, celowe działania lub narzędzia wykorzystywane w danym przedsiębiorstwie mające na celu zmianę ilościową lub rozszerzenie istniejącej wiedzy albo też nabycie lub polepszenie istniejących dóbr lub mające na celu nabycie całkowitej nowej wiedzy
Międzynarodowe Stowarzyszenie Księgowych (AIA)	Kapitał intelektualny to całkowity kapitał przedsiębiorstwa odnoszący się do wiedzy w nim zawartej (<i>knowledge-based equity</i>)

Źródło: Opracowano na podstawie: Dobija [2004].

Analizując przedstawione definicje, można dojść do konkluzji, że większość z autorów wykazuje silną korelację kapitału intelektualnego z zarządzaniem wiedzą. Wynika z tego, że wiedza sama w sobie stanowi podstawę tworzenia i rozwoju kapitału intelektualnego.

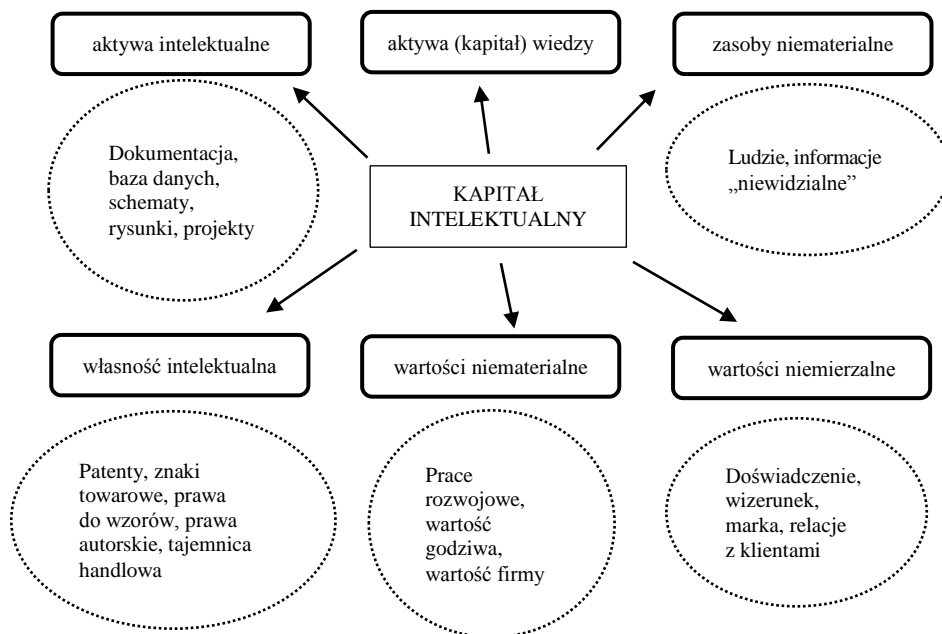
Dla specjalistów z zarządzania kluczowe jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, które z zasobów decydują o przewadze konkurencyjnej firmy. Jeśli w tych zasobach znajdują się aktywa intelektualne, to należy je zdefiniować, sklasyfikować oraz zmierzyć w systemie rachunkowości, aby możliwe stało się jak najwydajniejsze zarządzanie nimi. Zadanie rachunkowości opiera się zatem w tym obszarze na znalezieniu adekwatnej klasyfikacji i wyceny tych wartości. Pozymskane w ten sposób dodatkowe informacje wpłyną z kolei na lepsze i efektywniejsze budowanie kontraktów pomiędzy wszystkimi uczestnikami organizacji [Dobija, 2004].

2.3. Kapitał intelektualny w rachunkowości

Jednym z zadań rachunkowości jest ewidencja kontrolowanych zasobów, w tym zasobów wiedzy, a więc także kapitału intelektualnego, jednak jego wartość nie jest wykazywana w księgach rachunkowych. Jest to spowodowane brakiem jednoznacznego określenia wartości kapitału intelektualnego i jego składowych, które są zazwyczaj wynikiem subiektywnych ocen [Niemczyk, 2015]. W związku z tym w wycenie kapitałów niefinansowych samo pojęcie może budzić kontrowersje w środowisku księgowych.

2.3.1. Kapitał intelektualny a inne wartości niematerialne przedsiębiorstwa

Problem wyznaczenia jednorodnej finansowej miary i/lub wymiaru aktywów jest powodem trudności definicyjnych, a także klasyfikacji tych zasobów. Co więcej, należy zauważyć, iż kapitał intelektualny nie stanowi jednorodnej kategorii, a jego jednoznaczne rozróżnienie od innych wartości niematerialnych (wywodzących się z rachunkowości) wciąż jest nieklarowne. Z łatwością bowiem wykazuje się kilka kategorii powiązanych z kapitałem intelektualnym. Należą do nich pojęcia, takie jak aktywa intelektualne, aktywa (kapitał) wiedzy, zasoby niematerialne, własność intelektualna, wartości niematerialne czy wartości niemierzalne [Jędrzejak, 2016]. Rysunek 2.1 przedstawia kategorie powiązane z kapitałem intelektualnym.

Rys. 2.1. Kategorie powiązane z kapitałem intelektualnym

Źródło: Opracowano na podstawie: Zygmąński [2016, s. 194].

Należy natomiast zauważyć, że [Zygmąński, 2016, s. 192]:

- kapitał intelektualny – może być rozumiany jako cały majątek wynikający z wiedzy (sama wiedza lub rezultat procesu jej transformacji);
- własność intelektualna – jest elementem kapitału intelektualnego i jest prawnie zdefiniowana (prawa własności do patentów, znaków towarowych, prawa autorskie);
- aktywa intelektualne, aktywa wiedzy – ich definicja nie jest dostatecznie sprecyzowana; pojęcia szersze od własności intelektualnej.

Klasyfikacja oraz wycena aktywów niematerialnych są zazwyczaj kłopotliwe, w związku z dużym zróżnicowaniem w grupie składników o niejednorodnym charakterze. Aktywa niematerialne z punktu widzenia rachunkowości dzieli się na dwie grupy [Bąk, 2012]:

- aktywa niematerialne ujawniane w rachunkowości, których istotę, klasyfikację i wycenę regulują ogólnie akceptowane uregulowania prawne.
- aktywa niematerialne nieujawniane w rachunkowości, ponieważ nie spełniają one wymogów ustanowionych dla aktywów jednostki zgodnie z obowiązującym prawem bilansowym.

W tabeli 2.2 został zaprezentowany zakres przedmiotowy i cechy charakterystyczne aktywów niematerialnych ujawnianych oraz nieujawnianych w rachunkowości.

Tabela 2.2. Porównanie aktywów niematerialnych ujawnianych i nieujawnianych w rachunkowości

Aktywa niematerialne ujawniane w rachunkowości	Aktywa niematerialne nieujawniane w rachunkowości
Zakres przedmiotowy	
Autorskie prawa majątkowe, prawa pokrewne, licencje, koncesje, prawa do wynalazków, patentów, znaków towarowych, wzorów użytkowych oraz zdobniczych, know-how, nabyta wartość firmy, koszty zakończonych prac rozwojowych	Przykłady: wizerunek firmy (image), reputacja, marka, tożsamość, kultura organizacyjna, innowacyjność, umiejętności pracowników, lojalność pracowników, relacje z klientem, kontakty z instytucjami, tradycje współpracy, opinia otoczenia, systemy obsługi rynku
Cechy charakterystyczne	
<p>Według ustawy o rachunkowości:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nabyte przez jednostkę prawa majątkowe nadające się do gospodarczego wykorzystania, • przewidywany okres ekonomicznej użyteczności dłuższy niż 1 rok, • pozostają pod kontrolą jednostki, • przeznaczone do używania na potrzeby jednostki, • prawdopodobne osiągnięcie przyszłych korzyści ekonomicznych, które można przyporządkować do danego składnika oraz można wiarygodnie określić cenę nabycia lub koszt wytworzenia składnika 	<p>Według analizy literatury</p> <ul style="list-style-type: none"> • są oparte na wiedzy, • nie są w pełni identyfikowalne, • są unikalne dla każdego przedsiębiorstwa, • składają się na nie różne kategorie o odmiennym charakterze (np. reputacja firmy, umiejętności pracowników), • nie są wyceniane i ujawniane w ramach systemu rachunkowości, • są w większości podzielne i mogą być wykorzystywane w tym samym czasie w różnych miejscach, • mają zdolność do tworzenia powiązań przyczynowo-skutkowych między poszczególnymi kategoriami niematerialnymi oraz materialnymi, • zapewniają przedsiębiorstwu osiągnięcie przewagi konkurencyjnej na rynku. Są źródłem korzyści w przyszłości, • stanowią pogłębiającą się lukę między wartością rynkową przedsiębiorstwa a jego wartością bilansową
Wartość bilansowa przedsiębiorstwa	Wartość rynkowa przedsiębiorstwa

Źródło: Opracowano na podstawie: Bąk [2012, s. 663].

Aktywa niematerialne budowane przez wiedzę są dla przedsiębiorstwa źródłem przyszłych korzyści, które tworzą jego wartość. W powyższym zestawieniu wyróżniają się aktywa niematerialne nieujawniane przez rachunkowość, które cechują daną działalność gospodarczą na tle innych funkcjonujących na rynku. Nierozstrzygnięte kwestie klasyfikacji i ujawniania aktywów niematerialnych nieujawnianych w rachunkowości nadal stanowią wyzwanie współczesnej rachunkowości [Bąk, 2012].

2.3.2. Ujęcie kapitału intelektualnego w bilansie przedsiębiorstwa

L. Edvinsson oraz M.S. Malone [2001], aby uzasadnić potrzebę ewidencji kapitału intelektualnego, podzielili aktywa na cztery rodzaje, tworząc w ten sposób ich klasyfikację. Pierwsze trzy, tj. aktywa trwale, aktywa obrotowe, inwestycje (udziały, akcje), są mierzalne, przez co wykazuje się je w sprawozdaniach. Natomiast czwarty rodzaj jest niematerialny, a jego wartość jest możliwa do określenia w wartości pieniężnej w chwili sprzedaży. Z opisanej klasyfikacji wynika, iż zawsze istniała luka między wartością rynkową przedsiębiorstwa a tą wykazywaną w sprawozdaniach. Jednakże według badaczy luka ta staje się „przepaścią”, którą właśnie stanowi kapitał intelektualny, niemający wartości w księgach rachunkowych. Jego wartość ujawnia się dopiero przy sprzedaży, gdyż trudno ocenić lojalność klientów, znajomość marki czy kontakty handlowe z dostawcami [Edvinsson, Malone, 2001].

Niestety współczesny system sprawozdawczości finansowej nie jest w stanie wypełnić tej luki. Poszukiwana jest więc nadal odpowiedź na pytanie, czy i jak mierzyć, a następnie raportować informacje o kapitale intelektualnym interesariuszom przedsiębiorstwa?

Według G. Łukasiewicza są dwa sposoby:

- uzupełnienie obowiązującej sprawozdawczości finansowej o dodatkowe informacje na temat kapitału intelektualnego, co oznaczałoby rozbudowanie np. bilansu o stosowne pozycje uwzględniające elementy składowe kapitału intelektualnego;
- opracowanie nowych reguł i zasad dotyczących tylko i wyłącznie kapitału intelektualnego i prezentowanie wyników jego pomiaru w odrębnych sprawozdaniach.

W większości opracowań autorzy ograniczają się do rozpatrywania kapitału intelektualnego jedynie przez pryzmat aktywów, co utrudnia jego pomiar i zarządzanie. Ponadto rzadko w teoretycznych rozważaniach próbuje się go umieścić w konkretnych pozycjach bilansowych, wynika to z przestrzegania podstawowej zasady rachunkowości, czyli podwójnego zapisu [Majdalany, Manassian, 2012]. W przypadku badanego zagadnienia ma to kluczowe znaczenie, gdyż w momencie umieszczenia po stronie aktywów zapisu trzeba także wprowadzić po stronie pasywów zapis w formie kapitału własnego lub zobowiązań. Dlatego w literaturze funkcjonuje tzw. niewidzialny bilans przedsiębiorstwa (tabela 2.3), uzupełniony o elementy kapitału intelektualnego [Urbanek, 2008].

Tabela 2.3. Niewidzialny bilans przedsiębiorstwa

	AKTYWA	PASYWA
Aktywa bilansowe	Aktywa trwałe	Kapitał własny
	Aktywa obrotowe	Zobowiązania długoterminowe
		Zobowiązania bieżące
Aktywa pozabilansowe	Aktywa strukturalne	Niewidzialny kapitał intelektualny (kapitał własny)
	Aktywa racjonalne	
	Aktywa związane z ludźmi (kapitał ludzki)	

Źródło: Opracowano na podstawie: Urbanek [2008, s. 88].

Przedstawiony powyżej bilans ukazuje majątek przedsiębiorstwa od strony inwestora indywidualnego czy też instytucji finansowych, którzy do tradycyjnego bilansu dodają aktywa pozabilansowe. Funkcjonuje więc on w rzeczywistości gospodarczej, mimo braku uregulowania przepisami prawnymi. Aczkolwiek w tabeli 2.3 zostało zastosowane podejście, w którym cały kapitał intelektualny został zawarty jako kapitał własny, a z takim ujęciem nie zgadza się wielu specjalistów z tej dziedziny. Uważają oni, iż należy zawrzeć go przede wszystkim jako zobowiązania. Jako argument podają oni fakt, że pracownicy udostępniają swoim pracodawcom własne umiejętności, wiedzę, doświadczenie, co oznacza, że kapitał ten nadal pozostaje ich własnością. Dzieje się to na podstawie umowy o pracę, która generuje zobowiązanie. W wyniku takiego podejścia do omawianego zagadnienia, znajduje uzasadnienie umiejscawianie w bilansie kapitału intelektualnego w postaci zarówno kapitału własnego, jak i zobowiązań. Zmodyfikowaną wersję niewidzialnego bilansu w części poświęconej aktywom pozabilansowym przedstawia tabela 2.4 [Łukasiewicz, 2015].

Tabela 2.4. Niewidzialny bilans przedsiębiorstwa

	Aktywa	Pasywa
Aktywa pozabilansowe	Aktywa strukturalne	Niewidzialny kapitał intelektualny – kapitał własny
	Aktywa relacyjne	Niewidzialny kapitał intelektualny – zobowiązania
	Aktywa związane z ludźmi (kapitał ludzki)	

Źródło: Opracowano na podstawie: Łukasiewicz [2015, s. 139].

Zobowiązania dotyczące kapitału intelektualnego mogą być różnego rodzaju, nie tylko wtedy organizacja winna jest innej pewną wartość. Powstają one również w sytuacji, kiedy dana jednostka doświadcza utraty majątku z powodu działań, których przedsiębiorstwo sobie nie uświadamia lub też system rachun-

kowy nie jest w stanie tych działań i ich skutków zidentyfikować i zmierzyć. Prowadzi to z kolei do wyróżnienia wewnętrznych oraz zewnętrznych niematerialnych zobowiązań [Łukasiewicz, 2015].

2.4. Podsumowanie

Kapitał intelektualny ukazuje prawdziwą wartość przedsiębiorstwa, a w związku z tym wkrótce to on będzie kluczowym sposobem wyceny przedsiębiorstw, ponieważ „tylko on jest w stanie uchwycić dynamikę rozwoju podmiotu i kreację jego wartości” [Edvinsson, Malone, 2001]. Biorąc pod uwagę ten aspekt, można stwierdzić, że środowisko księgowych stoi obecnie przed jednym z największych wyzwań. Kwestia ewidencji kapitałów niefinansowych, w tym przede wszystkim kapitału intelektualnego, będzie kluczowym problemem do rozwiązania w kolejnych latach. Teoria i praktyka rachunkowości nie mają możliwości uniknąć konfrontacji z trendami rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. Język rachunkowości oraz jej narzędzia ewidencyjne i sprawozdawcze muszą zmieniać się zgodnie z postawionymi jej wymaganiami.

2.5. Bibliografia

- Bąk M. (2012), *Wartość godziwa w rachunkowości jako koncepcja wyceny aktywów niematerialnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 51, s. 661-673.
- Dobja D. (2004), *Pomiar kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, Warszawa.
- Edvinsson L., Malone M.S. (2001), *Kapitał intelektualny. Poznaj prawdziwą wartość swojego przedsiębiorstwa, odnajdując jego ukryte korzenie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Jędrzejak B. (2016), *Kapitał intelektualny i pomiar jego efektywności metodą VAICTM*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie”, nr 3, s. 123-145.
- Kunasz M. (2004), *Metody pomiaru i zapisu składników kapitału intelektualnego w przedsiębiorstwie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Prace Katedry Mikroekonomii”, nr 8, s. 139-155.
- Łukasiewicz G. (2015), *Zakres i skutki raportowania kapitału intelektualnego we współczesnych organizacjach*, „Prace Naukowe UE we Wrocławiu”, nr 386, s. 134-150.
- Majdalany G., Manassian A. (2012), *Voluntary Disclosure of Intellectual Assets and Intellectual Liabilities: A Literature Review* [w:] Proceedings of the 4th European Conference on Intellectual Capital (ECIC), ed. J. Surakka, Academic Publishing International Limited, England, s. 509-517.

- Niemczyk L. (2015), *Kapitał intelektualny w księgach rachunkowych oraz sprawozdawczości przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Osbert-Pociecha G., Karaś M. (1999), *Wykorzystanie koncepcji zarządzania zintegrowaną wiedzą pracowników (kapitałem intelektualnym) reengineeringu przedsiębiorstwa*, „Przegląd Organizacji”, nr 3, s. 18-21.
- Urbanek G. (2008), *Wycena aktywów niematerialnych przedsiębiorstwa*, PTE, Warszawa.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., Dz.U. 2023 r., poz. 120.
- Zygmański T. (2016), *Wycena kapitału intelektualnego jako paradygmat współczesnej rachunkowości*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 2/2016(80), cz. 1, s. 189-200.

Rozdział 3

Wdrażanie nowych standardów zarządzania jakością w firmach audytorskich

*Martyna Iwan**

*Michał Wnuk***

3.1. Wprowadzenie

Zarządzanie jakością jest kluczowym elementem działalności każdej firmy, a w szczególności firm audytorskich, które działają w sektorze usług doradczych i audytorskich. Obejmuje szeroki zakres działań i procesów, które mają na celu zapewnienie wysokiej jakości świadczonych usług [Szczepańska, 2011].

W Polsce, jak również w innych krajach, zarządzanie jakością w firmach audytorskich jest regulowane przez standardy zawodowe i etyczne, takie jak Międzynarodowe Standardy Audytu (ISA) oraz standardy wydane przez Komisję Nadzoru Finansowego (KNF). W styczniu 2023 r. wprowadzono w Polsce nowe standardy zarządzania jakością w firmach audytorskich, które zostały opracowane przez Radę Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej i Usług Atestacyjnych (IAASB).

Celem rozdziału jest omówienie istoty wdrażanych standardów oraz autorska ocena wprowadzonych zmian. Zastosowane metody badawcze to przegląd literatury i analiza aktów prawnych.

3.2. Istota zarządzania jakością

Firmy audytorskie w Polsce, w celu zapewnienia wysokiej jakości usług, muszą spełnić wymagania wynikające z odpowiednich standardów oraz z ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości [Dz. U. z 2023 r. poz. 120 ze zm.] i ustawy z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym [Dz. U. z 2022 r. poz. 1302 ze zm.]. W szcze-

* Koło Naukowe Rachunkowości „Rachmistrz”, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.

** Koło Naukowe Rachunkowości „Rachmistrz”, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.

gólności muszą one posiadać odpowiednie uprawnienia do wykonywania usług audytorskich oraz stosować zasady niezależności, poufności, rzetelności, profesjonalizmu i etyki zawodowej. Wśród narzędzi, jakie wykorzystują polskie firmy audytorskie w zakresie zarządzania jakością, należy wymienić przede wszystkim [www 1]:

- wdrożenie i stosowanie systemu zarządzania jakością, w tym m.in. systemu kontroli jakości wewnętrznej,
- ciągłe szkolenia i doskonalenie umiejętności pracowników,
- audyty wewnętrzne (utworzone w celu oceny i poprawy jakości pracy) oraz ocenę zadowolenia klientów i monitorowanie jakości wykonywanych usług.

Ponadto polskie firmy audytorskie są poddawane regularnym kontrolom zewnętrznym przez KNF oraz inne organy regulacyjne. W ramach tych działań oceniana jest przede wszystkim jakość pracy firm, w tym przestrzeganie standardów i przepisów dotyczących audytu i rachunkowości [IAASB, 2020].

Pod koniec 2020 r. IAASB opublikowała trzy nowe standardy zarządzania jakością: Międzynarodowy Standard Zarządzania Jakością (MSZJ) 1 „Zarządzanie jakością dla firm, które wykonują badania lub przeglądy sprawozdań finansowych lub inne usługi atestacyjne lub usługi pokrewne”, Międzynarodowy Standard Zarządzania Jakością (MSZJ) 2 „Przeglądy jakości zlecenia” i Międzynarodowy Standard Badania 220 (zmieniony) „Zarządzanie jakością w badaniu sprawozdań finansowych” [www 2].

W 2021 r. Krajowa Rada Biegłych Rewidentów przetłumaczyła standardy międzynarodowe i dostosowała ich brzmienie do wymogów polskiego i unijnego prawa, a także udostępniła firmom liczne materiały wspierające ich wdrożenie, m.in. przygotowała praktyczne opracowania Polskiej Izby Biegłych Rewidentów (dalej: PIBR) oraz zorganizowała szkolenia/webinary, przetłumaczyła wszystkie publikacje Rady Międzynarodowych Standardów Badania i Usług Atestacyjnych (ang. Skróć: IAASB). W kolejnym roku KRBR i jej eksperci zachęcali firmy audytorskie do modyfikacji funkcjonowania firm oraz do przejścia z dotychczasowego procesu kontroli jakości na proces zarządzania ryzykiem [www 3].

Od 1 stycznia 2023 r. zaczęły obowiązywać nowe standardy zarządzania jakością, do których należą [www 4]:

- Międzynarodowy Standard Zarządzania Jakością 1 (MSZJ 1) „Zarządzanie jakością w firmach przeprowadzających badania i przeglądy sprawozdań finansowych oraz wykonujących inne usługi atestacyjne i pokrewne”;
- Międzynarodowy Standard Zarządzania Jakością 2 (MSZJ 2) „Przegląd jakości zleceń”;
- Międzynarodowy Standard Badania 220 (MSB 220) „Zarządzanie jakością badania sprawozdań finansowych” (zmieniony) [www 5].

Wprowadzone standardy zastąpiły Międzynarodowy Standard Kontroli Jakości 1 oraz Międzynarodowy Standard Badania 220 i są znaczącą ewolucją istniejących standardów kontroli jakości.

3.3. Nowe standardy zarządzania jakością – analiza porównawcza

Międzynarodowy Standard Zarządzania Jakością 1 „Zarządzanie jakością dla firm wykonujących badania lub przeglądy sprawozdań finansowych lub zlecenia innych usług atestacyjnych lub pokrewnych” (MSZJ 1) jest zastępstwem dla Międzynarodowego Standardu Kontroli Jakości 1, w którym można było znaleźć informacje dotyczące systemów kontroli jakości firmy. Na podstawie MSZJ 1 jednostki zobowiązane są w celu zarządzania jakością wykonywanych zleceń zaprojektować system zarządzania. Obecny standard znajduje zastosowanie we wszystkich firmach zajmujących się usługowym badaniem lub przeglądem sprawozdań finansowych lub zlecaniem innych usług atestacyjnych lub pokrewnych. Wykonywanie takich czynności jest równe z zastosowaniem MSZJ 1 do zarządzania jakością tych zleceń.

Na MSZJ 1 składa się osiem elementów, które działają zintegrowanie i interaktywnie między sobą. Pierwszym z ośmiu elementów jest przywództwo i solidny ład korporacyjny, mówi on, iż w firmie powinna istnieć kultura, która napędza zaangażowanie w jakość firmy. Kładzie się również nacisk na wzmocnienie i uznanie roli jednostki w służbie interesów publicznych poprzez wykonywanie zleceń spójnie, tak by spełniały wymogi jakości. Dodatkowo zaznacza się, że należy umocnić znaczenie jakości w decyzjach i działaniach firm, w tym priorytety operacyjne i finansowe. Ład korporacyjny odnosi się również do kwestii roli, rozliczalności i obowiązków kierownictwa, posiadanych kwalifikacji, jak i rocznych rozrachunków ocen wyników kierownictwa [MSZJ 1, IAASB, grudzień 2020].

MSZJ 1 wprowadza podejście oparte na ryzyku skoncentrowanym na osiągnięciu celów jakości. Kolejna kategoria dotyczy zasobów, a dokładniej ich rozszerzania. Zasoby niezbędne do prawidłowego funkcjonowania systemu zarządzania jakością, jak i wykonywania zleceń to zasoby: intelektualne, technologiczne i ludzkie. Firma ocenia, jakie zasoby są jej niezbędne do funkcjonowania, ich odpowiedniość oraz w jaki sposób są one utrzymywane i wykorzystywane. Jednostki zajmujące się usługowym badaniem sprawozdań nie powinny zapominać o ulepszaniu komunikacji i informacji. Nowy standard mocno akcentuje kwestię ciągłego przepływu informacji w firmach i zespołach audytowych, dodatkowo zachęca firmy do ustalenia systemu informacyjnego. MSZJ 1 zaznacza,

iz kultura firmy musi mieć solidny wbudowany przepływ informacji. Komunikacja ze stronami trzecimi odbywa się tylko wtedy, gdy jest to odpowiednie, odnosi się to również do kontaktu z osobami, które sprawują nadzór nad systemem, gdy jednostka wykonuje badanie sprawozdań jednostek notowanych na giełdzie.

Nowo wprowadzony standard stanowi również o konieczności proaktywnego monitorowania systemu jako całości. Dodatkowymi zadaniami kierowników jednostki będą coroczne oceny systemów zarządzania jakością. Będą oni zobowiązani do wyciągania wniosków na temat systemu zarządzania jakością, a dokładniej czy osiąga on swoje cele. Ocena ta musi być przeprowadzana minimum raz w roku. Firma jest zobowiązana do podejmowania dalszych działań, gdy wniosek jest niezadawalający [MSZJ 1, IAASB, grudzień 2020].

Nowy standard skupia się na zwiększeniu odpowiedzialności firmy za własny system zarządzania jakością. Musi ona zrozumieć wymogi sieci i usług sieci oraz ich wpływ na system [MSZJ 1, IAASB, grudzień 2020].

Kontrola jakości wykonania zlecenia (JWZ) jest przeprowadzana przez kontrolerów JWZ w imieniu firm na poziomie zlecenia. Międzynarodowy Standard Zarządzania Jakością 2 „Kontrola jakości wykonania zlecenia” dotyczy głównie kontrolerów, a dokładniej reguluje powoływanie i posiadanie odpowiednich kwalifikacji przez kontrolera oraz jego obowiązków dotyczących udokumentowania i wykonania kontroli JWZ.

Cel standardu to reakcja na wyzwania i kwestie dotyczące wymogów kontroli JWZ, które zawarte są w Międzynarodowym Standardzie Kontroli Jakości (MSKJ) 1 oraz w Międzynarodowym Standardzie Badania (MSB) 220. Reakcja polega na wprowadzeniu zamian, które wzmacniają i doprecyzowują aspekty wymogów dotyczących rzetelniejszych kontroli JWZ.

Zmiany w standardzie mają na celu poszerzenie obowiązków kontrolera JWZ dotyczących wykonania i udokumentowania kontroli JWZ. Kolejno umocnienie wymogów kryteriów kwalifikacyjnych dla przyszłego kontrolera JWZ. Dodatkowo zwiększenie zakresu zleceń, które podlegają pod kontrolę JWZ [MSZJ 2, IAASB, grudzień 2020].

Kandydat musi posiadać kompetencje, wystarczający czas, możliwości, jak i odpowiednie umocowanie. Musi przestrzegać wymogów etycznych, w tym dotyczących niezależności i obiektywizmu, oraz regulacji i przepisów prawa stosowanych w odpowiednich kwalifikacjach dla kontrolerów JWZ. Surowsze wymogi kwalifikacyjne rekompensowane są wymaganym okresem przerwy wynoszącym najmniej 2 lata lub dłuższym, zanim partner będzie mógł przyjąć funkcję kontrolną JWZ. Kontroler musi posiadać wystarczającą ilość czasu na wykonanie swojej kontroli JWZ [MSZJ 2, IAASB, czerwiec 2021].

Obowiązek kontrolera JWZ do wykonania kontroli w momentach, które są odpowiednie, podczas zlecenia. Na ten proces składa się planowanie, wykonanie i raportowanie. Wymaga się ponadto od kontrolera skupienia na znaczących sprawach i osądach oraz zachowania zawodowego sceptycyzmu przy wykonywaniu pracy. Kontroler nie może zapomnieć o dystansie w celu ustalenia, czy zostały spełnione wymogi MSZJ 2 dotyczące kontroli.

Wymogi dotyczące firmy skupiają się na wdrożeniu polityki i procedur stanowiących, iż kontroler JWZ ponosi odpowiedzialność za udokumentowanie kontroli [MSZJ 2, IFAC, grudzień 2020].

Ostatni analizowany standard to Międzynarodowy Standard Badania 220 (zmieniony) „Zarządzanie jakością dla badania sprawozdania finansowego”. Reguluje on obowiązki biegłego rewidenta z zakresu zarządzania jakością na poziomie zleceń badania sprawozdania finansowego i związanych z tym obowiązków partnera odpowiedzialnego za zlecenia [SMB 220, IAASB, czerwiec luty 2022].

Zmieniony standard precyzuje i wzmacnia na poziomie zlecenia kluczowe elementy zarządzania jakością. Zostało to osiągnięte poprzez skupienie się na istotnej roli partnera odpowiedzialnego za zlecenie w zarządzaniu i zapewnieniu jakości badania oraz poprzez podkreślenie znaczenia jakości dla wszystkich członków zespołu wykonującego zlecenie. Zmieniony standard ma na celu:

1. Zarządzanie i zapewnienie jakości na poziomie zlecenia – całościowa odpowiedzialność za zarządzanie i zapewnienie jakości na zleceniu spoczywa na partnerze odpowiedzialnym za zlecenie poprzez jego wystarczające i odpowiednio zaangażowanie przez cały okres zlecenia badania.
2. Doprecyzowanie obowiązków partnera odpowiedzialnego za zalecenie. Partner odpowiedzialny za zlecenie może przydzielić czynności lub zadania wykonującego zlecenie członkom zespołu, posiadającym odpowiednie stosowne doświadczenie lub umiejętności. Dla innych wymogów MSB 220 wyraźnie stanowi, że obowiązek lub wymóg ma być wypełniony przez partnera odpowiedzialnego za zlecenie i może wymagać uzyskania informacji od firmy lub zespołu wykonującego zlecenie w celu wypełnienia tego wymogu [MSB 220, IAASB, grudzień 2020].
3. Zawodowy sceptycyzm jest kluczowy dla zarządzenia. MSB 220 (zmieniony) zawiera także nowe materiały dotyczące znaczenia zawodowego sceptycyzmu i zawodowego osądu przy wykonywaniu zleceń badania. Materiał dotyczący zastosowania opisuje utrudnienia dotyczące zawodowego sceptycyzmu, stronniczości biegłego rewidenta i działań, jakie może podjąć zespół wykonujący zlecenie [MSB 220, IFAC, grudzień 2020].

3.4. Podsumowanie

Przyjęcie omówionych standardów zarządzania jakością jest w firmach audytorskich niewątpliwie wyzwaniem, zwłaszcza dla mniejszych organizacji. Jednakże odpowiednie przygotowanie do tego procesu, z wykorzystaniem materiałów opracowanych przez PIBR, pozwoli na płynne przejście z dotychczasowego standardu na nowy standard.

Nowe standardy zarządzania jakością są odpowiedzią na zmieniające się środowisko, wyzwania dotyczące skuteczności wcześniej istniejących standardów kontroli jakości oraz rosnące potrzeby uczestników rynku. Powstały zbiór standardów ma na celu utworzenie solidniejszego systemu zarządzania jakością dla spółek stosujących standardy IAASB. Standardy mają na celu kompleksowe i czynne zarządzanie ryzykiem jakości poprzez większą odpowiedzialność, nacisk na przywództwo i kulturę oraz ciągle doskonalenie poprzez wymagane monitorowanie i informację zwrotną [www 6]. Implementacja pakietu nowych standardów zarządzania jakością w firmach audytorskich stała się niewątpliwie wyzwaniem, zwłaszcza dla mniejszych organizacji. Jednakże odpowiednie przygotowanie się do tego procesu pozwoliło na płynne przejście z dotychczasowego standardu na nowy standard. Ponadto konieczna była analiza dotychczasowego systemu kontroli jakości, a także porównanie go z nowymi elementami zarządzania jakością. Zatem firmy audytorskie musiały się również liczyć ze wzrostem kosztów, co mogło przełożyć się na cenę oferowanych usług. Standardy nie są uniwersalne, więc zakres zmian zależał od specyfiki firmy audytorskiej – czy była ona mała czy duża, jakie usługi wykonywała, czy były to usługi rewizji finansowej czy usługi pokrewne. Jeśli jednak firma dobrze zaprojektowała proces wprowadzania zmian – wzięła udział w szkoleniach oferowanych przez PIBR i regionalne oddziały samorządu, zapoznała się z przygotowanymi informacjami – to nie powinna była napotkać większych trudności. Ponadto proces identyfikacji celów jakościowych i ryzyka był również okazją, żeby spojrzeć na nowo na swoją organizację nie tylko pod kątem nowych standardów jakości, ale też w szerszym ujęciu – pod kątem efektywności jednostki. Można więc zauważyć, że spojrzenie na jakość staje się proaktywne i ma służyć wzmocnieniu roli kierownictwa oraz większej skuteczności podejmowanych działań.

3.5. Bibliografia

IAASB (2020), *Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements*. International Auditing and Assurance Standards Board, <https://www.iaasb.org/publications/2020-handbook-international-quality-control-auditing-review-other-assurance-and-related-services> (dostęp: 3.03.2023).

- MSB 220, IFAC (grudzień 2020), *Wprowadzenie do MSB 220 (zmienionego)*, <https://www.pibr.org.pl/pl/Nowe-standardy-zarzadzania-jakoscia> (dostęp: 2.02.2023).
- MSZJ 2, IAASB (czerwiec 2021), *Przewodnik wdrożenia po raz pierwszy MSZJ 2*, <https://www.pibr.org.pl/pl/Nowe-standardy-zarzadzania-jakoscia> (data dostępu: 23.01.2023).
- MSZJ 1, IAASB (grudzień 2020), *Podstawa wniosków sporządzona przez pracowników MSZJ 1*, <https://www.pibr.org.pl/pl/Nowe-standardy-zarzadzania-jakoscia> (data dostępu: 23.01.2023).
- MSZJ 2, IAASB (grudzień 2020), *Podstawa wniosków sporządzona przez pracowników MSZJ 2*, <https://www.pibr.org.pl/pl/Nowe-standardy-zarzadzania-jakoscia> (dostęp: 2.02.2023).
- MSZJ 2, IFAC (grudzień 2020), *Wprowadzenie do MSZJ 2*, <https://www.pibr.org.pl/pl/Nowe-standardy-zarzadzania-jakoscia> (dostęp: 3.03.2023).
- SMB 220, IAASB (czerwiec, luty 2022), *Przewodnik wdrożenia po raz pierwszy SMB 220*, <https://www.pibr.org.pl/pl/Nowe-standardy-zarzadzania-jakoscia> (dostęp: 3.03.2023).
- SMB 220, IAASB (grudzień 2020), *Podstawa wniosków sporządzona przez pracowników SMB 220*, <https://www.pibr.org.pl/pl/Nowe-standardy-zarzadzania-jakoscia> (dostęp: 2.02.2023).
- Szczepańska K. (2011), *Zarządzanie jakością w dążeniu do doskonałości*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz. U. z 2023 r. poz. 120 ze zm.
- Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym, Dz. U. z 2022 r. poz. 1302 ze zm.
- [www 1] <https://www.pibr.org.pl/pl/aktualnosci/1904,Od-1-stycznia-2023-r-firmy-audytorskie-zaczna-zarzadzac-jakoscia> (dostęp: 5.02.2023).
- [www 2] <https://www.pibr.org.pl/pl/aktualnosci/1511,Zarzadzanie-jakoscia-nowe-standardy-IAASB> (dostęp: 3.02.2023).
- [www 3] <https://www.pibr.org.pl/pl/aktualnosci/1904,Od-1-stycznia-2023-r-firmy-audytorskie-zaczna-zarzadzac-jakoscia> (dostęp: 2.02.2023).
- [www 4] <https://www.pibr.org.pl/pl/aktualnosci/1511,Zarzadzanie-jakoscia-nowe-standardy-IAASB> (dostęp: 3.02.2023).
- [www 5] <https://skwp.pl/ze-swiata/nowe-standardy-ifac-zarzadzanie-jakoscia-badania-i-uslug-atestacyjnych/> (dostęp: 24.01.2023).
- [www 6] <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/supporting-international-standards/discussion/new-standards-place-proactive-quality-management-will-underpin-next-era-audit-transformation> (dostęp: 2.02.2023).

Rozdział 4

Rozwój sprawozdawczości ESG jako nowego i aktualnego źródła informacji

Anna Mokryńska*

Robert Tkocz**

4.1. Wprowadzenie

Mając na uwadze obecny stan środowiska i perspektywę nieodwracalnych zmian, należy rozważyć, czy można w jakiś sposób uregulować raportowanie przez przedsiębiorstwa ich znaczenia w postępujących zmianach klimatycznych. Celem rozdziału jest przedstawienie wchodzących w życie regulacji dotyczących raportowania informacji na temat zrównoważonego rozwoju. Zastosowane metody badawcze to przegląd literatury oraz analiza aktów prawnych.

4.2. Informacja niefinansowa – próba definicji pojęcia

Próba zdefiniowania pojęcia „informacja niefinansowa” jest zadaniem niezwykle trudnym z racji złożoności interpretacyjnej każdego z elementów składowych. O ile w wielu dziedzinach, również w naukach ekonomicznych, pojawiają się liczne rozważania na temat funkcji i roli informacji *sensu largo*, to ustalenie semantyki informacji niefinansowej wciąż jest bardzo trudne [por. np. Mućko, Hońko, 2013; Walińska i in., 2016].

Warto w tym miejscu przywołać kilka definicji, które w kontekście analizowanej w dalszej części Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2464 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (UE) nr 537/2014, dyrektywy 2004/109/WE, dyrektywy 2006/43/WE oraz dyrektywy 2013/34/UE w odniesieniu do sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju (dalej: dyrektywa CSRD) są niezwykle cenne, ponieważ pozwalają na umiejscowienie pojęcia informacji niefinansowej na odpowiedniej płaszczyźnie.

* Koło Naukowe Rachunkowości „Assets”, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza.

** Koło Naukowe Rachunkowości „Assets”, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza.

B. Bek-Gaik wraz z J. Krasodomską stwierdzają za Komisją Europejską, że „informacje niefinansowe powszechnie uznaje się za informacje dotyczące ochrony środowiska, ładu korporacyjnego i polityki społecznej. Zawierają się w tym informacje dotyczące różnorodności, gdyż skład organów spółki jest integralną częścią ładu korporacyjnego” [Bek-Gaik, Krasodomska, 2018].

Przyjęte przez autorki uproszczenie i zawężenie tematu nie jest czymś nowym w rozważaniach na ten temat, jednak należy pamiętać o ogólnych przesłankach kształtujących omawianą kategorię. Próbę ich zdefiniowania podjęli m.in. H. Gernon i G.K. Meek [2001], którzy rozumieją je jako „opisy, fakty, opinie, które nie są łatwe do wyrażenia w mierniku pieniężnym oraz informacje, które są wyrażone w innym mierniku niż pieniądź” [Gernon, Meek, 2001].

W przepisach samej dyrektywy CSRD można znaleźć zapis stanowiący, że wiele zainteresowanych stron uważa termin „niefinansowy” za niedokładny, w szczególności dlatego, że implikuje on, iż dane informacje nie mają znaczenia pod względem finansowym. Coraz częściej jednak tego rodzaju informacje mają takie znaczenie. Wiele organizacji, inicjatyw i praktyków w dziedzinie sprawozdawczości w zakresie zrównoważonego rozwoju mówi o informacjach „na temat zrównoważonego rozwoju”. W związku z tym lepiej posługiwać się terminem „informacje na temat zrównoważonego rozwoju” zamiast „informacje niefinansowe” [Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2464].

Podobne rozumienie przyjęli autorzy niniejszego rozdziału, stawiając znak równości między kategoriami „informacja niefinansowa” a „informacja na temat zrównoważonego rozwoju”, tak by uniknąć jakichkolwiek błędów metodologicznych, analizując treść wyżej wskazanej dyrektywy w późniejszej części pracy.

Kreacja definicji informacji niefinansowej stanowi jednak proces wtórny w stosunku do potrzeby posiadania danych przez liczne grono interesariuszy. Przedsiębiorstwa, funkcjonując w zróżnicowanym otoczeniu, muszą mieć na uwadze fakt, że udostępnianie odpowiednich informacji jest gwarantem zainteresowania przez potencjalnych kapitałodawców oraz inwestorów. W związku z tym są one niejako zmuszane do tego, aby dzielić się nie tylko informacjami finansowymi, ale również wszelką inną wiedzą, która może być przydatna z punktu widzenia zainteresowanych działalnością przedsiębiorstwa, a więc również społeczeństwa oraz władzy publicznej. Podmioty te w sposób szczególny są ciekawe wszelkiego rodzaju danych dotyczących ingerencji jednostki w ekosystem czy życie społeczno-kulturowe mieszkańców.

Potrzeba takiej informacji wymusiła na jednostkach stworzenie i obsługę procesu raportowania niefinansowego rozumianego jako element prowadzonej przez jednostkę sprawozdawczości, tuż obok raportowania finansowego, która obejmuje wszelkie informacje nieuwzględnione w klasycznym sprawozdaniu finansowym [Papaj-Wlisłocka, 2021].

4.3. Raportowanie niefinansowe w organizacji

– podstawowe raporty

Udostępnianie informacji, zarówno finansowych, jak i niefinansowych, jest procesem, który kończy się bardzo często publikacją pewnego rodzaju raportu, sprawozdania, notatki itd. Informacje finansowe już stosunkowo dawno doczekały się usystematyzowanej formy, której główny trzon stanowi sprawozdanie finansowe. W związku z tym, że potrzeba posiadania informacji niefinansowych pojawiła się niedawno, dlatego też formy prezentacji tych danych ciągle ewoluują. Wykształciły się jednak raporty, które choć nadal niedoskonałe, to stanowią pewnego rodzaju przeciwagę do klasycznego sprawozdania finansowego. Są nimi: komentarz Zarządu, raport społecznej odpowiedzialności oraz raport zintegrowany [Bek-Gaik, Surowiec, 2020].

Komentarz Zarządu (raport Zarządu) to narracyjny raport, który stanowi kontekst interpretacyjny umożliwiający lepsze zrozumienie sytuacji finansowej, wyników działalności oraz przepływów pieniężnych jednostki [IASB, 2010]. Jest to dokument będący łącznikiem między informacją finansową zestawioną tabelarycznie a informacją niefinansową, która jako opis daje liczbom znaczenie.

Raport Zarządu zgodnie z wytycznymi International Accounting Standards Board powinien zawierać informacje na temat [IASB, 2010]:

- charakteru działalności jednostki,
- celów i strategii przyjętej przez Zarząd,
- najważniejszych zasobów jednostki oraz ryzyk, na jakie jednostka jest narażona,
- specyficznych dla danej jednostki zasobów,
- głównych rodzajów ryzyka, na jakie jednostka jest narażona,
- znaczących zależności na płaszczyźnie jednostka – interesariusze,
- finansowych i niefinansowych wyników jednostki,
- pozycji konkurencyjnej jednostki,
- perspektyw rozwoju jednostki,
- mierników efektywności funkcjonowania jednostki.

Raport społecznej odpowiedzialności (raport CSR, raport ESG) to prezentacja informacji o niefinansowej działalności oraz wynikach (ekonomicznych, społecznych oraz dotyczących relacji ze środowiskiem), które wystąpiły w ustalonym okresie [Roszkowska, 2011]. Konkretnie ramy tego, jakiego rodzaju informacja powinna być zaprezentowana w tym raporcie, zależą bardzo często od samego przedsiębiorstwa – jego profilu działalności czy pozycji na rynku. Warto jednak zaznaczyć, że wiele instytucji oraz organizacji formułuje wskazówki mające na celu skonkretyzowanie zakresu przedmiotowego tego właśnie raportu.

Do takich podmiotów należą chociażby powstała w 1997 r. w Stanach Zjednoczonych Global Reporting Initiative, która okresowo publikuje swoje raporty na temat ram raportowania CSR [Bek-Gaik, Surowiec, 2020]. Swój udział w kwestii ujednolicenia przepisów dotyczących omawianego rodzaju raportowania ma także Unia Europejska, która poprzez wydawanie licznych przepisów prawnych, takich jak chociażby Dyrektywa CSRD, przyczynia się do harmonizacji prawa w krajach członkowskich w tym zakresie.

Zakres informacyjny typowego raportu zrównoważonego rozwoju prezentuje tabela 4.1.

Tabela 4.1. Raport zrównoważonego rozwoju – zakres przedmiotowy

Kwestie ekonomiczne	Kwestie środowiskowe	Kwestie społeczne
sytuacja ekonomiczna	używane materiały	zatrudnienie
konkurencja	energia	BHP
walka z korupcją	emisja CO ²	wolność zrzeszania się
kontakt z dostawcami	bioróżnorodność	szkolenia i rozwój
obecność na rynku	oddziaływanie na środowisko	walka z dyskryminacją

Źródło: Opracowanie własne na podstawie standardów GRI 200, 300, 400.

Raport zintegrowany stanowi próbę zestawienia wszystkich informacji, które generuje przedsiębiorstwo w jedną sensowną całość. Jest to holistyczny obraz przedsiębiorstwa w odniesieniu do przyszłych celów, a także prezentacja dokonań finansowych, jak i niefinansowych, a związanych chociażby z takimi kwestiami, jak: ekologia, społeczeństwo czy ład korporacyjny [Eccles, Krzus, 2010]. Strukturę raportu zintegrowanego prezentuje rysunek 4.1.

Rys. 4.1. Struktura raportu zintegrowanego

Źródło: Opracowanie własne.

4.4. Raportowanie ESG – uwarunkowania prawne i dotychczasowe rozwiązania

Dyrektywa 2014/95/UE, nazywana również NFRD (*Nonfinancial Disclosure Reporting Directive*), nowelizująca Dyrektywę 2013/34/UE, dotyczy rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych, powiązanych sprawozdań wybranych typów jednostek. Obejmowała mocą prawną jednostki zatrudniające powyżej 500 osób oraz spółki publiczne, banki, zakłady ubezpieczeń i inne podmioty będące jednostkami zainteresowania publicznego. Podmioty te zostały zobligowane do dołączenia w sprawozdaniu z działalności dodatkowej informacji niefinansowej [Dyrektywa 2014/95/UE].

Parlament Europejski podkreślał w niej wpływ, jaki rodzi przedstawienie do wiadomości publicznej informacji o działaniach na rzecz zrównoważonego rozwoju, między innymi na temat czynników społecznych i środowiskowych. Uargumentowane jest to faktem, iż ujawnianie informacji w sprawach ochrony środowiska i działań społecznych ma duży wpływ na transformację gospodarki idącą w kierunku modelu zrównoważonego rozwoju. To wyjątkowo użyteczne przy wyznaczaniu tego, jak duży wpływ na społeczeństwo oraz środowisko poprzez oddziaływanie ma przedsiębiorstwo, mając na uwadze jego wyniki finansowe czy politykę jednostki. Były w nich uwzględnione wielopłaszczyznowe potrzeby zainteresowanych informacją, wynikające z chęci porównywania wpływu na społeczeństwo między przedsiębiorstwami [Dyrektywa 2013/34/UE]. Ze względu na fakt, iż wiele jednostek działa na arenie międzynarodowej niezbędne było ujednoczenie przepisów prawa krajowego oraz ustalenie minimalnych wymogów prawnych względem podawanych informacji. Minimalnym zakresem podawanych danych powinny być kwestie środowiskowe, społeczne i pracownicze, dotyczące poszanowania praw człowieka, przeciwdziałania korupcji i łapownictwu. Raport taki powinien obejmować opis polityki, wyników oraz ryzyka wyżej poruszanych kwestii. Jeżeli jednak jednostka zostanie zobowiązana do sformułowania sprawozdania niefinansowego [Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE; Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/UE, 2014]:

- w kwestiach środowiskowych musi informować o obecnych i przyszłych potencjalnych działaniach jednostki wpływających na środowisko oraz oddziaływaniach na zdrowie oraz bezpieczeństwo, wykorzystywaniu energii, emisji gazów cieplarnianych, zużyciu wody i zanieczyszczeniu powietrza;
- w kwestiach społecznych i pracowniczych informacje powinny obejmować równouprawnienie płci, wdrożenie podstawowych konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy, poszanowanie praw związków zawodowych, bezpieczeństwo i higienę pracy oraz działania na rzecz społeczności lokalnych;

- w kwestiach praw człowieka oraz walki z korupcją i łapownictwem do wiadomości podaje informacje na temat zapobiegania naruszaniu praw człowieka i stosowanych instrumentów walki z korupcją i łapownictwem.

Jeżeli jednak jednostka dostrzeże ryzyko mogące mieć dotkliwie skutki lub dane ryzyko już wystąpiło, powinna również o nim poinformować. W wyniku zmian w prawie Unii Europejskiej, ustawa o rachunkowości musiała zostać odpowiednio dostosowana. Powstał zatem art. 49 b, według którego jednostka, jaką jest spółka kapitałowa, komandytowo-akcyjna, jawna, komandytowa, której wszystkimi współnikami ponoszącymi nieograniczoną odpowiedzialność są spółki kapitałowe, komandytowo-akcyjne lub z innych państw o podobnej do tych spółek formie prawnej, która w roku obrotowym, za który sporządza sprawozdanie finansowe, oraz w roku poprzedzającym przekracza następujące wielkości: 500 osób średniorocznego zatrudnienia w przeliczeniu na pełne etaty oraz 85 mln zł w przypadku sumy aktywów bilansu na koniec roku lub 170 mln zł w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy, zawiera dodatkowo w sprawozdaniu z działalności oświadczenie na temat informacji niefinansowych. Ustawa o rachunkowości precyzuje również jakie informacje powinno zawierać oświadczenie, a są to: zwięzły opis modelu biznesowego jednostki; kluczowe niefinansowe wskaźniki efektywności związane z działalnością jednostki; opis polityk stosowanych przez jednostkę w ramach zagadnień społecznych, pracowniczych, środowiska naturalnego, praw człowieka oraz przeciwdziałania korupcji oraz opis rezultatów; opis procedur; opis istotnych ryzyk związanych z działalnością jednostki mogących wywierać niekorzystny wpływ, w tym z produktami jednostki lub jej relacjami z otoczeniem zewnętrznym, a także opis zarządzania nimi [art. 49 b, Ustawa o rachunkowości]. Pierwszym rokiem sprawozdawczym w Polsce, jaki został opatrzony wymaganiami raportowania niefinansowego, był 2017 [Ministerstwo Finansów; Raportowanie rozszerzonych informacji niefinansowych za 2017 rok, 2019].

4.5. Działania w zakresie raportowania niefinansowego – dyrektywa CSRD

Dnia 16 grudnia 2022 r. została opublikowana Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2022/2464 w Dzienniku Urzędowym UE. Wchodzi ona w skład tzw. Europejskiego Zielonego Ładu, który ma na celu transformację Unii Europejskiej w nowoczesną, oszczędną w wykorzystywaniu surowców oraz konkurencyjną gospodarkę o zerowym poziomie emisji gazów cieplarnianych netto do 2050 r. Sama dyrektywa dotyczy sprawozdawczości przedsiębiorstw

w zakresie zrównoważonego rozwoju, to jest CSRD (*Corporate Sustainability Reporting Directive*). Ma ona na celu rozszerzenie i dopracowane rozwiązania zawartych w Dyrektywie 2013/34/UE oraz jej nowelizacji wprowadzonej Dyrektywą 2014/95/UE. Zmienione zostaje brzmienie art. 19 ust. 1 013/34/UE, w którym to duże, małe i średnie jednostki interesu przedstawiają informacje na temat kluczowych zasobów niematerialnych. Natomiast art. 19a definiuje, że w/w jednostki zawierają w sprawozdaniu z działalności informacje niezbędne do zrozumienia jej wpływu na zrównoważony rozwój oraz to, w jaki sposób wpływają na rozwój, wyniki i sytuację jednostki [Dyrektywa 2022/2464, 2022]. Raportowanie będzie następowało poprzez ujednoliconą formę elektroniczną. Wprowadzenie procedur raportowania zostało podzielone na trzy fazy, które dotyczą różnych podmiotów, jak i lat wdrożenia regulacji.

Po 2024 r. będą raportować tylko te jednostki, które dokonywały tego na dotychczasowych zasadach, tj. na podstawie dyrektywy NFRD, która miała przełożenie na ustawę o rachunkowości. Raportowaniu indywidualnemu będą podlegać jednostki zainteresowania publicznego przekraczające średnioroczne zatrudnienie 500 osób oraz jeden z progów finansowych 85 mln zł sumy aktywów lub 170 mln zł przychodów netto. Pod raportowanie skonsolidowane będą zaliczane wszystkie jednostki zainteresowanie publicznego dominujące w grupie kapitałowej przekraczające zatrudnienie powyżej 500 osób. Występuje tu również próg finansowy, jakim jest 85 mln zł sumy aktywów, 170 mln zł przychodów netto (biorąc wyłączenia konsolidacyjne) lub 102 mln zł sumy aktywów, 204 mln zł przychodów netto (bez włączeń) [Dyrektywa 2022/2464, 2022].

Po 2025 r. do ESRS dołączą pozostałe jednostki duże, które są notowane i nie są notowane na giełdzie, a także każdego rozmiarów jednostki dominujące w grupie kapitałowej. Przy raportowaniu indywidualnym (przekroczenie dowolnych dwóch z trzech kryteriów) progiem zatrudnienia jest 250 pracowników oraz progi finansowe, takie jak będą obowiązywać za 2024 r. Pod raportowanie skonsolidowane wejdą pozostałe spółki będące jednostką dominującą grupy kapitałowej (przekroczenie dowolnych dwóch z trzech kryteriów), progiem zatrudnienia ponownie jest 250 pracowników w przeliczeniu na pełne etaty oraz progi finansowe, takie jak w poprzednim roku sprawozdawczym. Jeżeli jednak nastąpiłaby sytuacja, w której spółka dominująca wypełni znamiona kwalifikacji raportowania indywidualnego, jak i skonsolidowanego, to wystraszającym będzie jeżeli dokona tego na poziomie grupy kapitałowej [Dyrektywa 2022/2464, 2022].

Po 2026 r. do stosowania pełnych bądź uproszczonych procedur ESRS zostaną dołączone małe i średnie spółki giełdowe oraz wybrane typy przedsiębiorstw. Kryterium raportowania indywidualnego dla spółek małych i średnich notowanych na giełdzie, które spełnią dwa z trzech wymogów art. 3 ust. 1a ustawy

o rachunkowości (10 osób zatrudnionych lub 1,5 mln zł sumy aktywów lub 3 mln zł przychody netto), jednocześnie bez spełnienia wymogów dla jednostek dużych, tj. 250 osób zatrudnionych oraz 85 mln zł sumy aktywów lub 170 mln zł przychodów netto. Jednostki takie nie będą zobligowane do składania raportu, jednak wymagane będzie uzasadnienie tego faktu w sprawozdaniu z działalności. Również za ten rok sprawozdawczy raportować będą jednostki małe, średnie notowane na giełdzie i duże bez względu na fakt obecności na giełdzie papierów wartościowych. Dodatkowo wewnętrzne zakłady ubezpieczeń oraz wewnętrzne zakłady reasekuracji na tych samych zasadach [Dyrektywa 2022/2464, 2022].

Zwolnieniu będą podlegać spółki zależne, jednostka dominująca obejmie je raportowaniem w ramach swojego sprawozdania, wyjątkiem są duże spółki giełdowe, które będą objęte wymogiem raportowania. Zwolnienie może ulegać zmianie, jeżeli spółka dominująca jest bądź nie jest rezydentem UE [Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2022/2464, 2022].

4.6. Podsumowanie

Informacja niefinansowa, jako kategoria danych współcześnie równie ważna jak informacja finansowa, stanowi punkt odniesienia dla wszystkich zainteresowanych wpływem przedsiębiorstwa na obszary, takie jak środowisko oraz społeczeństwo. Rozumieją to liczne instytucje, jak chociażby Unia Europejska, która regularnie poddaje ocenie istniejące w tym zakresie regulacje. W związku z tym w ostatnim czasie organa legislacyjne wspólnoty wydały dyrektywę CSRD, która zmieniła dotychczas przyjęte rozwiązania w zakresie raportowania niefinansowego podmiotów do tego zobowiązanych.

Dyrektywa ta jest widocznym znakiem tego, że raportowanie CSR rozwija się i przyjmuje coraz to większą wagę na arenie międzynarodowej. Jest to oczywiście naturalna konsekwencja tego, że Unia Europejska stara się przeciwdziałać, takimi narzędziami jakie posiada, prosperującemu kryzysowi środowiskowemu, ale także pragnie ukierunkować uwagę podmiotów gospodarki realnej na to, że czasy mierzenia rozwoju przedsiębiorstwa zyskiem już dawno minęły.

4.7. Bibliografia

Bek-Gaik B., Krasodomska J. (2018), *Informacje niefinansowe jako obszar współczesnej sprawozdawczości przedsiębiorstw – definicja, źródła i proponowane kierunki badań*, „Zeszyty Naukowe/ Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie”, nr 2(974), s. 25-40.

- Bek-Gaik B., Surowiec A. (2020), *Informacje niefinansowe w sprawozdawczości organizacji*, CeDeWu, Warszawa.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2464 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (UE) nr 537/2014, dyrektywy 1004/109/WE, dyrektywy 2006/43/WE oraz dyrektywy 2013/34/UE w odniesieniu do sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek, zmieniająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/43/WE oraz uchylająca dyrektywy Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/UE z dnia 22 października 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy Tekst mający znaczenie dla EOG.
- Eccles R., Krzus M. (2010), *One Report: Integrated Reporting for a Sustainable Strategy*, Wiley & Sons, Somerset, NJ.
- Gernon H., Meek G. (2001), *Accounting. An International Perspective*, McGraw-Hill, Singapore.
- GRI 200, 300, 400 <https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/resource-center/?g=b6a42845-2738-485e-9f35-09a9f94d0ae4> (dostęp: 19.02.2023).
- IASB (2010), *Management Commentary. IFRS Practice Statement*, International Accounting Standards Board, London.
- Ministerstwo Finansów (2019), *Raportowanie rozszerzonych informacji niefinansowych za 2017 rok*, Warszawa.
- Mućko P., Hońko S. (2013), „Sprawozdanie z działalności” – raport z pogranicza rachunkowości, „Rachunkowość”, nr 10, s. 2-12.
- Papaj-Wlisłocka E. (2021), *Uwarunkowania ujawnień informacji niefinansowych w Polsce – teoria i praktyka*, Wydawnictwo UE w Katowicach, Katowice.
- Roszkowska P. (2011), *Rewolucja w raportowaniu biznesowym. Interesariusze, konkurencyjność, społeczna odpowiedzialność*, Difin, Warszawa
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., Dz.U. 2023 r., poz. 120.
- Walińska E., Bek-Gaik B., Gad J. (2016), *Sprawozdawczość finansowa i niefinansowa przedsiębiorstwa – w kierunku integracji*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.

Rozdział 5

Oszustwa księgowe a wiarygodny obraz jednostki gospodarczej

*Karolina Plachta**

5.1. Wprowadzenie

Rachunkowość jest systemem, którego głównym celem jest prawdziwe, rzetelne i wiarygodne ukazanie rzeczywistej sytuacji finansowo-majątkowej jednostek. Informacje zawarte w wykazywanych sprawozdaniach finansowych w danych latach obrotowych stanowią podstawowe źródło danych potrzebnych do podejmowania decyzji przez przedsiębiorstwa [Król, 2015]. Szybki rozwój działalności wolnorynkowej związany z postępującą globalizacją z jednej strony pozwala na łatwe i szybkie zdobycie nowych rynków i odbiorców, z drugiej zaś stwarza zagrożenie związane z chęcią zwiększania swoich zysków w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami prawnymi. Głównym źródłem informacji o jednostce jest sprawozdanie finansowe, które w największy sposób narażone jest na manipulacje znajdującymi się w nim danymi. Nieprawidłowe informacje zniekształcają obraz jednostki, co prowadzi do zaburzenia rachunku ekonomicznego i powoduje zakłócenia w funkcjonowaniu mechanizmów rynkowych. Kategoriami szczególnie narażonymi na fałszerstwa są przychody oraz koszty, które kształtują wynik finansowy przedsiębiorstwa [Lew, 2017].

Oszustwa księgowe nie są zjawiskiem nowym. Pojawiały się one niemalże od początku istnienia rachunkowości, a w ciągu kilkudziesięciu ostatnich lat odnotowano liczne fałszerstwa w sprawozdaniach finansowych, które osłabiły zaufanie światowych inwestorów oraz doprowadziły do bankructw przedsiębiorstw, takich jak chociażby Enron [Michalczyk, 2021].

Celem rozdziału jest scharakteryzowanie ciągle pojawiających oszustw księgowych oraz technik wykorzystywanych przy ich popełnianiu. Poruszono także kwestie związane z naprzemiennym zamienianiem definicji oszustw księgowych z kreatywną rachunkowością. Wykorzystaną metodą badawczą jest przegląd literatury.

* Koło Naukowe Rachunkowości „Assets”, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza.

5.2. Charakterystyka oszustw księgowych oraz techniki wykorzystywane przy ich popełnianiu

Oszustwo księgowe to świadome rozpowszechnianie przez jednostkę fałszywych informacji, które następnie zawarte są w sprawozdaniach finansowych. Doprowadza to do osiągnięcia w sposób nieuczciwy i przede wszystkim niezgodny z prawem korzyści materialnych. Oszustwa pojawiają się już od stuleci, zaś sposobów na ich popełnienie jest wiele. Jednakże z roku na rok wzrasta zagrożenie nimi w związku z dużym rozwojem rynku i tworzeniem skomplikowanych struktur w organizacjach. Poziom oszustw księgowych jest zależny między innymi od kreatywności, wiedzy czy sprytu człowieka [Ranoszek, 2020].

Według Międzynarodowego Standardu Rewizji Finansowej (MSRF) 240 oszustwo jest zamierzonym działaniem podejmowanym przez jednego lub wielu członków w kierownictwie, osoby sprawujące kontrolę nad jednostką, czy też pracowników i osoby trzecie w celu uzyskania niezgodnej z prawem bądź nieuzasadnionej korzyści. Może ono polegać między innymi na [Tomanek, 2014]:

- podejmowaniu działań niezgodnych z przyjętą polityką rachunkowości,
- pominięciu lub całkowitym wyłączeniu z zapisów lub księgowych skutków niektórych transakcji,
- przywłaszczeniu majątku,
- rejestracji pozornych transakcji,
- zniekształceniu dokumentów księgowych.

Podobnie definicja oszustwa księgowego interpretowana jest przez Międzynarodową Federację Księgowych (IFAC) i oznacza podjęcie celowego działania przez jedną lub kilka osób w kierownictwie, osoby nadzorujące jednostkę, pracowników bądź osoby trzecie, którzy wykorzystują kłamstwa do osiągnięcia korzyści. Do jednych z najważniejszych elementów podjęcia oszustwa należą: zafałszowanie informacji w sposób istotny, świadomość popełnienia błędu w trakcie składania sprawozdania, poleganie przez ofiarę na nieprawdziwej informacji oraz szkoda jako element skutku [Tomanek, 2014].

W przypadku dużych przedsiębiorstw rozpatrywaniem poprawności dokonywanych zapisów w sprawozdaniu finansowym zajmuje się biegły rewident. Jego zadaniem jest wyłapanie ewentualnych zniekształceń, które w sposób istotny wpływają na wynik finansowy. Są dla niego zatem ważne dwa rodzaje umyślnych fałszerstw [Żukowska-Kalita, 2017]:

- polegające na oszukańczej sprawozdawczości finansowej,
- wynikające z zawłaszczenia aktywów.

Oszukańcza sprawozdawczość finansowa związana jest często z obchodzeniem przez jednostki z kierownictwa kontroli wewnętrznych, które w innych aspektach wydają się skuteczne. Z kolei zawłaszczenie majątku wiąże się z zawłaszczeniem aktywów należących do jednostki często przez pracowników bądź też przez kierownictwo. Techniki te zawarto w tabeli 5.1 [Żukowska-Kalita, 2017].

Tabela 5.1. Techniki wykorzystywane przy dokonywaniu umyślnych fałszerstw

Oszukańcza sprawozdawczość finansowa	Zawłaszczenie aktywów
<ul style="list-style-type: none"> • pominięcie pewnych transakcji i zdarzeń gospodarczych w trakcie roku obrotowego lub ujęcie ich z opóźnieniem bądź wyprzedzeniem 	<ul style="list-style-type: none"> • różnego typu łapówki przekazywane przedstawicielom jednostki bądź samej jednostce, dokonywanie płatności na rzecz fikcyjnych sprzedawców
<ul style="list-style-type: none"> • dokonywanie nieprawdziwych zapisów w księdze głównej w celu manipulacji wyniku operacyjnego 	<ul style="list-style-type: none"> • dokonanie kradzieży rzeczowych aktywów lub własności intelektualnej (kradzież zapasów w celu sprzedaży lub na własny użytek, kradzież odpadów w celu odsprzedaży)
<ul style="list-style-type: none"> • nieujawnianie lub ukrywanie pewnych faktów, które mogłyby mieć wpływ na kwoty ujęte w sprawozdaniach finansowych 	<ul style="list-style-type: none"> • sprzeniewierzenie wpływów, na przykład poprzez przywłaszczenie sobie wpływów z tytułu zapłaty należności, lub podanie swojego prywatnego numeru konta bankowego do spłaty należności uprzednio odpisanych

Źródło: Opracowano na podstawie: Żukowska-Kalita [2017, s. 58].

Manipulacje sprawozdaniami finansowymi, a więc obniżenie lub zawyżenie rzeczywistego poziomu zysku może działać na korzyść właścicieli i kierownictwa oraz ich pracowników. Właściciele mogą osiągnąć korzyści osobiste, takie jak płacenie mniejszych podatków, zaś pracownicy mogą uzyskiwać premie za dobre wyniki. Sprawozdania z działalności jednostki często nie są zgodne ze stanem rzeczywistym – jednostki zaniżają lub zawyżają swoje zyski. Działania te są niezgodne z prawem i nieuczciwe, dlatego też biegli rewidenci muszą z należytą dokładnością i szczegółowością sprawdzać zgodność zapisów.

Według wielu autorów do podstawowych technik w zakresie dokonywania oszustw księgowych należą [Kaczmarek, 2017]:

- manipulowanie poziomem kosztów,
- manipulowanie poziomem przychodów,
- manipulowanie wartością aktywów i pasywów majątku jednostki.

W przypadku manipulowania poziomem poniesionych kosztów jednostki często w sposób nieuczciwy i nieprawdziwy mogą dopuszczać się aktywowania niewłaściwych kosztów, manipulowania nakładami na ulepszenie budynków oraz odpisami amortyzacyjnymi, tworzenia fikcyjnych rezerw, czy odpisów aktualizujących aktywa. Jeśli chodzi o techniki wykorzystywane przy fałszowaniu poziomu uzyskanych przychodów, to kierownicy mogą prowadzić fikcyjne sprzedaże, rozwiązywać nieuzasadnione rezerwy, przyśpieszać fakturowanie

i manipulowanie okresem ich ujęcia. Z kolei do działań wpływających na składniki majątku przedsiębiorstwa mogą należeć: manipulowanie terminami płatności, nieujawnienie realnych zagrożeń kontynuacji działalności, ujęcie zobowiązań warunkowych, czy niewłaściwy podział aktywów finansowanych ze względu na ich faktyczny okres użytkowania [Kaczmarek, 2017].

5.3. Przykłady pojawiających się oszustw księgowych

Jednego z największych oszustw księgowych w historii świata dopuściła się amerykańska firma działająca w branży energetycznej – Enron. Tuż przed ogłoszeniem upadłości zatrudniała ona około 22 000 pracowników. Była czołowym liderem na skalę światową w branży energetycznej, gazów naturalnych, papierniczej, a także komunikacji. Według Magazynu Fortune spółka była najbardziej innowacyjną firmą w całych Stanach Zjednoczonych. Jednakże pod koniec 2001 r. okazało się, że kondycja finansowa spółki nie jest wcale tak dobra, co więcej – ogłosiła ona swoją upadłość [www 1]. Właściciele firmy Enron dopuszczali się licznych oszustw księgowych, które wyszły na jaw. Dziennikarze miesięcznika Fortune jako pierwsi zaczęli podejrzewać Enron o ich popełnianie. Jedna z autorek opublikowała analizę spółki, twierdząc, że jej inwestorzy nie zdają sobie sprawy z tego, jak Enron wypracowuje raportowane zyski. Co więcej, zaprzyjżniony analityk obligacji po tym, kiedy zmniejszył rekomendację dla obligacji Enronu z „kupuj” do „neutralnie”, został zwolniony przez bank, w którym pracował. Poprzez posiadanie około 2000 zewnętrznych podmiotów i spółek, do których transferowano liczne zobowiązania, w bilansie spółki macierzystej ich nie odnotowywano. Co więcej, nie zawierano ich także w skonsolidowanych sprawozdaniach grupy kapitałowej, ponieważ nie było to wymagane w amerykańskich standardach GAAP (*generally accepted accounting principles*). Enron chętnie też korzystał ze spółek specjalnego przeznaczenia SPV (*special purpose vehicle*). Dzięki inwestycji nie musiał ich konsolidować w sprawozdaniach, o ile udziały stanowiące minimum 3% sumy aktywów SPV objąłby i sprawowałby nad nimi kontrolę niezależny partner – którym jak się okazało był członek zarządu Enron. Spółka ujmowała w księgach aktywa według ceny rynkowej nawet wtedy, kiedy dane aktywa należało szacować [www 2]. Spółka ukrywała faktyczne przepływy gotówki oraz przerzucała swoje długi poprzez sprzedaż określonych aktywów. W konsekwencji w sprawozdaniu finansowym Enron zaniżał swoje długi i zawyżał swój kapitał. Podczas transakcji tworzone były połączenia pomiędzy spółkami, aby je ukryć. Usuwano także dowody na to, że takowe transakcje w ogóle wystąpiły [www 1]. Enron odnotowywał w rachunku zysku i strat znaczne wzrosty przychodów większe o około 250% w porównaniu do roku poprzedniego, podczas gdy inne przedsiębiorstwa o podobnej wielkości i specy-

fice notowały wzrost przychodów zaledwie o kilka procent. Okazało się również, że firma świadcząca usługi audytu oraz konsultingu dla Enronu otrzymywała wysokie wynagrodzenia w kwocie nawet 52 mln dolarów w skali roku, co mogło świadczyć o zatajaniu pewnych informacji. Odnotowano także niepłacenie podatku w ciągu 4 lat przez firmę, przy równoczesnym pobieraniu jego zwrotu na poziomie 382 mln dolarów. Po upadłości firmy jej właściciel – Kenneth Lay – zmarł na atak serca [Ranoszek, 2020].

Kolejnych oszustw księgowych dopuściły się firmy Fannie Mae oraz Freddie Mac. Pierwsza z nich była instytucją rządową założoną w celu udzielania różnych gwarancji rządowych w zamian za co banki komercyjne przyznawały obywatelom kraju kredyty hipoteczne o bardzo niskim oprocentowaniu. Po kilkudziesięciu latach firma wchodząca w skład Federalnej Administracji przekształciła się w przedsiębiorstwo prywatne, finansowane przez rząd – w efekcie czego uzyskała liczne przywileje, takie jak na przykład zwolnienie z płacenia podatku dochodowego. Następnie w niedalekim czasie powstała spółka bliźniacza, której celem było stworzenie konkurencji – Freddie Mac. Przypadek dopuszczania się oszustw przez tę firmę jest inny ze względu na przedstawianie swojej sytuacji finansowej jako gorszej niż w rzeczywistości. Firmy zazwyczaj kreują swoje sprawozdania finansowe na lepsze, zaniżają swoje straty, zawyżają zyski. Na jaw wyszło zatajanie przez Freddie Mac wysokich zysków, głównie uposażenia o średnio 5 mln dolarów. Zarząd spółki chciał bowiem wyróżnić kwartalną zmienność osiągniętych zysków oraz spełnić wymagania inwestorów z Wall Street. Miało to na celu ukazanie spółki jako stabilnej, wskazującej stały wzrost gospodarczy. Za oszustwa spółka musiała zapłacić 125 mln dolarów kary grzywny. Co więcej, Freddie Mac była zobligowana do skorygowania swoich sprawozdań finansowych za poprzednie lata. Fannie Mae również dopuszczała się manipulacji księgowych. Zarząd spółki bowiem ukrywał powstałe straty, aby uzyskiwać wyższe premie. Co więcej, spółka tworzyła niższe rezerwy finansowe niż pierwotnie deklarowała [Ranoszek, 2020].

Kolejnych i stosunkowo niedawno odkrytych oszustw księgowych dopuścił się globalny konglomerat z Indii, działający w ponad 50 krajach, notujący średnio 15 mld dolarów przychodów w skali roku – Adani Group. Jego założyciel – Gautam Adani – jeszcze w 2022 r. znalazł się na liście najbogatszych ludzi na świecie z majątkiem szacowanym na blisko 150 mld dolarów. Informacje na temat dokonywanych oszustw księgowych ujawniła amerykańska firma specjalizująca się w inwestycjach i analizach finansowych – Hidenburg Research. Opublikowała ona raport wskazujący na „największe oszustwo w historii”, którego miała dopuścić się firma Adani. Po publikacji raportu akcje spółek giełdowych powiązanych z indyjską grupą Adani straciły na wartości o blisko 9,4 mld dolarów. Hidenburg Research po dwuletnich śledztwach i obserwacji postępowań Adani

oskarżył ją o zaangażowanie w manipulację akcjami oraz oszustwa księgowe dokonywane przez dziesiątki lat. Co więcej, okazało się, że 8 spośród 22 kluczowych liderów grupy są spokrewnieni z założycielem, przez co tylko nieliczne osoby mają kontrolę nad finansami firmy. Wykazano także dużą rotację zatrudnianych pracowników na stanowisko dyrektora finansowego (w ciągu 5 lat było ich 8), co już wskazuje na potencjalne problemy w zakresie księgowości. Według Hidenburga rodzina miliardera generuje obroty i wyprowadza pieniądze ze spółek notowanych na giełdzie poprzez fałszowanie dokumentacji importowo-eksportowej. Członkowie rodziny właściciela niejednokrotnie byli oskarżani o dopuszczanie się oszustw, zjawisko prania pieniędzy, tworzenie sztucznych transakcji, jednakże nigdy nie ponieśli za to odpowiedzialności prawnej [www 3].

5.4. Oszustwa księgowe a rachunkowość kreatywna

W literaturze przedmiotu często można zauważyć stosowanie terminu „kreatywna rachunkowość” w odniesieniu do oszustw księgowych i manipulacji wynikami. Według słownika polskiego słowo „kreatywny” oznacza tworzenie czegoś nowego, oryginalnego. Z kolei według Encyklopedii Zarządzania rachunkowość kreatywna rozumiana jest jako wykorzystywanie zakresu wolności osób, które sporządzają sprawozdania finansowe, wynikające z braku odpowiednich wzorców, standardów, czy reguł i procedur będących podstawą przy podejmowaniu istotnych decyzji zawieranych w corocznych sprawozdaniach. Z powodu mylnego postrzegania definicji kreatywnej rachunkowości wyodrębniono jej dwa rodzaje [Maćkowiak, 2015]:

- pozytywna rachunkowość kreatywna,
- negatywna rachunkowość kreatywna.

Rachunkowość kreatywna w pozytywnym ujęciu jest elementem systemu rachunkowości i oznacza optymalne dopasowanie polityki rachunkowości jednostki do jej potrzeb. Zatem jest ona zjawiskiem pożądanym i przede wszystkim wolnym od przejawów przestępstw. Traktowana jest ona jako pewne uzupełnienie rachunkowości normatywnej i umożliwia odzwierciedlenie rzeczywistej sytuacji finansowo-majątkowej jednostki. Jest ona praktyką stosowaną przez wiele przedsiębiorstw i polega na przedstawieniu możliwie jak najlepszego obrazu jednostki gospodarczej zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa. Według G. Gintera w rachunkowości występują pewne obszary, które wręcz wymagają, aby osoby odpowiedzialne kierowały się swoim własnym, indywidualnym osądem oraz szacowały, czy dane rozwiązanie będzie posiadało charakter ostrożny czy optymistyczny. Z kolei zdaniem F. Gabasia rachunkowość kreatywna stwarza możliwość wyboru rozwiązania spośród wielu, co do których nie

ma żadnych określonych zasad postępowania. M. Trotman wskazuje, że jest ona pewną techniką, za pomocą której przedstawiany jest możliwie najlepszy obraz jednostki (co może wprowadzić w błąd), jednakże stanowi on pewną korzyść dla inwestorów, ponieważ poprawia się w ten sposób zewnętrzny wizerunek danego przedsiębiorstwa [Hołda, Staszal, 2020].

W negatywnym ujęciu rachunkowość kreatywna tożsama jest z działaniami przestępczymi, a zatem z dopuszczaniem się podejmowania oszustw księgowych wbrew etyce zawodowej księgowych. Według K. Schneidera „w przypadku oszustw księgowych następuje łamanie przepisów prawa lub zasad rachunkowości w sposób bezpośredni czy pośredni poprzez praktyki wykorzystujące luki prawne dotyczące rachunkowości. Praktyki te pozwalają na takie przedstawienie wielkości zawartych w sprawozdaniach finansowych, aby uległa zniekształceniu percepcja odbioru sytuacji finansowej i majątkowej danego przedsiębiorstwa” [Schneider, 2007, s. 162, za: Wszelaki, 2014, s. 108]. Wskazał on na powiązanie oszustw księgowych z negatywną definicją rachunkowości kreatywnej, a zatem z rachunkowością agresywną. Jej celem jest przedstawienie sytuacji finansowo-majątkowej jednostki w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami. Rachunkowość agresywna to księgowość, która prowadzona jest z zamiarem sztucznego zawyżania zysków bądź zaniżania straty. To zamierzone, celowe i świadome dopuszczanie się rejestracji, ewidencji, przetwarzania i docelowo prezentacji zdarzeń gospodarczych w sposób niezgodny z przepisami [Wszelaki, 2014].

Trzeba zwrócić uwagę, że w ciągle zmieniających się warunkach i coraz bardziej skomplikowanym otoczeniu ekonomiczno-prawnym rachunkowość kreatywna będzie nabierać większego znaczenia, gdyż procesy legislacyjne nie są w stanie nadążyć za ciągłym wzrostem gospodarczym. Jednakże nie należy się jej obawiać pod warunkiem, że jej wykorzystywanie będzie ukazywać realny obraz sytuacji finansowo-majątkowej jednostki [Król, 2015].

5.5. Podsumowanie

Oszustwa księgowe nie są odkryciem XXI w., ponieważ już w latach 70. XX w. wielu teoretyków mówiło o popełnianiu pewnych trików finansowych podlegających pod agresywną rachunkowość, która jest niezgodna z prawem i łamie je. Jednakże ciągła globalizacja i postęp technologiczny sprawiają, że oszustwa te są popełniane coraz częściej i to na większą skalę. Szczególnie narażone są przychody osiągnięte przez jednostki i koszty ich uzyskania. Z pewnością przyczynami takowych przestępstw mogą być trudne i bardzo rozbudowane zdarzenia gospodarcze, ciągle zmieniające się przepisy prawa, chęć polepszenia swoich wyników. Z tego względu biegli rewidenci, pełniący zawód zaufania

publicznego, mają wiele wyzwań, aby te błędy wyłapywać. Do ich głównych zadań należy uwiarygodnienie rzetelności i prawdziwości informacji, które znajdują się w sprawozdaniach finansowych [Lew, 2017].

5.6. Bibliografia

- Hołda A., Staszek A. (2020), *Pozytywne aspekty rachunkowości kreatywnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Kaczmarek M. (2017), *Techniki oszustw księgowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 464, s. 44-60.
- Król D. (2015), *Rachunkowość kreatywna a rachunkowość agresywna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Lew A. (2017), *Oszustwa księgowe w obszarze przychodów i kosztów wpływające na wiarygodny obraz jednostki gospodarczej wykrywane przez biegłego rewidenta*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Maćkowiak E. (2015), *Rachunkowość kreatywna a rachunkowość agresywna – próba poprawy wyniku finansowego jednostki gospodarczej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 74(2), s. 143-151.
- Michalczuk G. (2021), *Rachunkowość kreatywna czy rachunkowość agresywna?*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- Ranoszek K. (2020), *Oszustwa księgowe – studium przypadków [w:] Przedsiębiorstwo, gospodarstwo domowe, rynek – wybrane zagadnienia*, red. E. Klamut, Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk, Warszawa, s. 175-194.
- Schneider K. (2007), *Błędy i oszustwa w dokumentach finansowo-księgowych*, PWE, Warszawa.
- Tomanek J. (2014), *Analiza wielowymiarowa w wykrywaniu oszustw księgowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.
- Wszelaki A. (2015), *Rachunkowość kreatywna – zjawisko pozytywne czy negatywne? Ujęcie teoretyczne*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu”, t. 55, nr 4, s. 103-111.
- Żukowska-Kalita J. (2017), *Symptomy oszustw w sprawozdaniach finansowych i ich identyfikacja w procesie badania sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- [www 1] <http://restrukturyzacja.pl/2017/11/13/skandal-enron-czyli-jedna-najwiekszych-upadlosci-swiecie/> (dostęp: 11.02.2023).
- [www 2] <https://subiektywnieofinansach.pl/enron-20-rocznica-upadku-co-inwestorzy-wyciagneli-z-tej-nauczki/> (dostęp: 11.02.2023).
- [www 3] <https://www.money.pl/gielta/czwarty-najbogatszy-czlowiek-swiata-ma-klopoty-najwieksze-oszustwo-w-historii-6859367909599936a.html> (dostęp: 11.02.2023).

Rozdział 6

Wpływ badania sprawozdania finansowego na wizerunek i wiarygodność przedsiębiorstwa

*Karolina Polańska**
*Wiktoria Rytowska***

6.1. Wprowadzenie

Współczesna rachunkowość dąży przede wszystkim do harmonizacji oraz podniesienia wymagań stawianych przed jednostkami, zwłaszcza w kontekście jakości informacji. Funkcja informacyjna jest więc podstawową funkcją rachunkowości. Jej realizacja odbywa się przede wszystkim poprzez sporządzanie sprawozdań finansowych. Sprawozdania te wykorzystywane są przez użytkowników zewnętrznych, głównie kapitałodawców, do podejmowania decyzji w sprawach relacji z jednostką. Dla odbiorców sprawozdania niezbędnym jest, aby podmiot cechował się wiarygodnością. Wiarygodność jest więc dla przedsiębiorstwa cenną wartością, potrzebną do funkcjonowania, określania swojej tożsamości, budowania reputacji i wizerunku oraz do budzenia zaufania wśród współpracujących podmiotów. Istotne jest zatem, aby także sprawozdanie finansowe spełniało cechę wiarygodności. Jest to jedna z cech jakościowych sprawozdań określonych w Założeniach Koncepcyjnych opracowanych przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB). Zadaniem rewizji finansowej jest określenie, w jakim stopniu sprawozdanie zostało sporządzone zgodnie z tym założeniem oraz wskazanie korekt w obszarach, które tego wymagają, aby informacja o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa była jak najbardziej wiarygodna.

Celem rozdziału jest ukazanie tego, jak badanie sprawozdania finansowego (jako nośnika informacji o przedsiębiorstwie) przez biegłego rewidenta wpływa na wiarygodność przedsiębiorstwa, a w konsekwencji na jego wizerunek. Zastosowane metody badawcze to przegląd literatury, analiza aktów prawnych i krytyka piśmiennictwa.

* Koło Naukowe Rachunkowości „Rachmistrz”, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.

** Koło Naukowe Rachunkowości „Rachmistrz”, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.

6.2. Wizerunek a tożsamość

Termin „wizerunek” wywodzi się z języka łacińskiego. Oznacza ono wzór, pierwowzór, odbicie lub obraz. Zatem wizerunkiem przedsiębiorstwa będziemy nazywać wyobrażenie o firmie istniejące w jej bezpośrednim otoczeniu. Będzie to zbiór pozytywnych lub negatywnych skojarzeń, które są przywoływane przez konsumentów przy usłyszeniu nazwy przedsiębiorstwa lub zobaczeniu jego znaku graficznego [Daszkiewicz, Wrona, 2014, s. 49]. Wyobrażenie to niekoniecznie musi pokrywać się z rzeczywistością, ponieważ jest to zazwyczaj subiektywny obraz lub opinia o firmie.

Natomiast przechodząc do pojęcia tożsamości, zwrócono uwagę na definicję zaprezentowaną przez W. Budzyńskiego, według której tożsamość stanowi sumę elementów identyfikujących i wyróżniających firmę wśród konkurencji oraz wyraża się w indywidualnym charakterze firmy w formie wizualnej [Budzyński, 2002, s. 28]. Pomimo mnogości definicji, każda z nich mówi o tym, że tożsamość przedsiębiorstwa powinna być rozumiana jako zbiór atrybutów i wartości, które są szczególne dla danej jednostki i jednocześnie stanowią element rozpoznawalny wśród innych przedsiębiorstw.

Tożsamość przedsiębiorstwa oddziałuje na dwóch płaszczyznach: wewnętrznej i zewnętrznej. Jeżeli chodzi o wewnętrzne oddziaływanie, to wpływa ono bezpośrednio na środowisko przedsiębiorstwa, czyli na kierownictwo oraz pracowników. Dzięki niemu osoby zatrudnione w danej firmie mogą być z nim identyfikowane. Pozwala ono również na rozwijanie świadomości personelu oraz zwiększenie motywacji do pracy poprzez poczucie przynależności do jednostki. Może to pozwolić na skuteczne reagowanie, a nawet eliminowanie zagrożeń płynących z otoczenia. Przechodząc natomiast do wpływu na otoczenie zewnętrzne, to zauważa się, że pomaga ono w prezentowaniu firmy z jak najlepszej strony. Jednostka powinna w swoich działaniach efektywnie i skutecznie kształtować swoją tożsamość. Może tego dokonywać przez obserwacje i badanie rynku, a także reagowanie na pojawiające się zagrożenia. W procesie kreowania tożsamości firmy należy pamiętać nie tylko o teraźniejszości, ale także planować wszelkie działania ukierunkowane na przyszłość, takie jak zapotrzebowanie rynku, dynamicznie rozwijająca się digitalizacja czy też produkty stanowiące substytuty naszych towarów i usług oferowane przez konkurencję [Jaska, 2011, s. 82].

Podsumowując, tożsamość i wizerunek przedsiębiorstwa mają różne znaczenie. Tożsamość jest zbiorem elementów, które firma przekazuje konsumentom, natomiast wizerunek jest realnym, ale często subiektywnym obrazem wykreowanym przez grupę docelową. Będzie on stale ulegać przeobrażeniom wskutek zmian zachodzących w jednostce i otoczeniu społeczno-rynkowym.

6.3. Wiarygodność jako cecha sprawozdania finansowego

Przedstawienie informacji w sprawozdaniu finansowym powinno wykazywać cechy przydatności oraz wiernej prezentacji, co składa się na użyteczność informacji [IASB, 2018]. Z kolei na wierną prezentację składają się takie cechy, jak kompletność, neutralność i brak błędów. Oprócz cech fundamentalnych, MSSF wskazują cechy wzbogacające, tj. sprawdzalność, porównywalność, zrozumiałość i terminowość [Buk, 2018, s. 17].

Wiarygodna informacja sprawozdawcza to zatem taka informacja, co do której odbiorcy nie będą mieć wątpliwości o odzwierciedlanej przez nią treści ekonomicznej oraz jej znaczeniu gospodarczym. Jej neutralność wyraża się w tym, iż nie jest stronnicza, nie wywołuje skutków zamierzonych przez jednostkę w ocenie użytkowników. Ostrożna wycena uwzględnia niezawyżanie wartości aktywów oraz niezaniżanie wartości pasywów. Informacja kompletna to taka, która nie pomija zdarzeń niezbędnych do prawidłowej oceny odbiorcy [Tkocz-Wolny, 2016].

Rzetelne podanie wiarygodnych informacji w sprawozdaniu stanowi niewątpliwe wyzwanie, tak aby spełnić wszystkie jego kryteria. Niezbędna jest zatem obiektywna rewizja sprawozdań w celu stwierdzenia stopnia spełnienia ich jakościowych cech.

6.4. Rewizja sprawozdania finansowego pod kątem wiarygodności

Zadaniem rewizji finansowej (zewnętrznego audytu finansowego) jest zbadać sprawozdania finansowe jednostki przez niezależnego biegłego rewidenta (audytora) i wyrażenie obiektywnej opinii dotyczącej jej jakości i wiarygodności oraz rzetelnie przedstawionego obrazu sytuacji majątkowej przedsiębiorstwa i jego wyniku finansowego.

Zgodnie z zapisami ustawy o rachunkowości badaniu podlegają roczne skonsolidowane sprawozdania finansowe grup kapitałowych oraz roczne sprawozdania finansowe jednostek kontynuujących działalność m.in. z sektora finansowego, zakładów ubezpieczeń, spółek akcyjnych oraz pozostałych jednostek, które w poprzedzającym roku obrotowym, za który sporządzono sprawozdania finansowe, spełniły co najmniej dwa z następujących warunków, przedstawionych poniżej w tabeli 6.1.

Tabela 6.1. Warunki dla jednostek obowiązkowo podlegających badaniu

Warunek	Wielkość (równowartość w walucie polskiej wartości w euro przeliczone po średnim kursie ogłoszonym przez NBP na dzień 30.12.2022)
Średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty	50 osób
Suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego	2 500 000 euro 11 724 750 zł
Przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych za rok obrotowy	5 000 000 euro 23 449 500 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. z 2023 r. poz. 120 ze zm.).

Od ponad 70 lat za najważniejszy cel rewizji uważa się poświadczenie o wiarygodności sprawozdania. Badanie sprowadza się tutaj przede wszystkim do swojej funkcji kontrolnej, dzięki czemu po dokonaniu czynności wchodzących w proces badania możliwa jest korekta sprawozdania [Rojowska, 2022].

W pierwszej kolejności rewident planuje badanie. Zbiera dane dotyczące jednostki oraz jej otoczenia. Uwzględnia w tym głównie sytuację majątkową przedsiębiorstwa, jego politykę rachunkowości oraz poziom kontroli wewnętrznej. Rewident wnikliwie zapoznaje się z systemem księgowości. Daje to solidne podstawy do sporządzenia rzetelnych wniosków z badania. Na tym etapie następuje także identyfikacja ryzyka kontroli.

Następnie rewident przystępuje do badania właściwego. Wiarygodność sprawozdania może być ustalona według jednej z trzech metod:

- metody systemowej – badanie czynności gospodarczych pod kątem ich poprawności i jakości,
- metody analitycznej – badanie za pomocą wskaźników ekonomicznych analizy finansowej oraz trendów w jednostce,
- metody transakcyjnej – badanie zdarzeń gospodarczych oraz dowodów księgowych pod kątem ich zgodności z zasadami rachunkowości [Polak, 2012].

Ostatnim etapem badania jest wydanie obiektywnej opinii przez rewidenta o sprawozdaniu oraz sporządzenie raportu. Opinia biegłego może być: pozytywna (bez zastrzeżeń, z zastrzeżeniami) bądź negatywna. Rewident może także odmówić wydania opinii. Opinia bez zastrzeżeń zostaje wydana, jeżeli sprawozdanie finansowe zostało sporządzone jasno, rzetelnie oraz zgodnie z prawem, a także w przypadku omyłek, które nie zniekształcają wiarygodności sprawozdania. Jeśli zaś jednostka nadużyła zasad rachunkowości lub też nie udostępniła do badania dowodów, co doprowadziło do ograniczenia zakresu badania, zatem finalnie sprawozdanie finansowe odbiega od zasady wiarygodności, rewident wydaje opinię z zastrzeżeniami.

Nieodłącznym elementem procedury rewizji finansowej jest ryzyko. W toku czynności audytowych występują trzy rodzaje ryzyka: wspomniane wcześniej ryzyko kontroli, ryzyko przeoczenia i ryzyko nieodłączne. Definicje poszczególnych ryzyk prezentuje tabela 6.2.

Tabela 6.2. Definicje ryzyka w rewizji finansowej

Nazwa ryzyka	Definicja
Ryzyko kontroli	Ryzyko wynikające z niemożności zapobiegnięcia lub wykrycia i poprawienia w odpowiednim czasie przez system kontroli wewnętrznej nieprawidłowości, która może być istotna. Na wysokość tego ryzyka wpływają regulacje dotyczące sprawdzania, dokumentowania i księgowania operacji gospodarczych oraz sprawność działania kontroli wewnętrznej
Ryzyko przeoczenia	Ryzyko przeoczenia nieprawidłowości przez biegłego rewidenta wskutek niewłaściwego doboru próby dokumentów, rodzajów badania, zakresu lub sposobu ich przeprowadzenia
Ryzyko nieodłączne	Wynika ono z czynników zewnętrznych i wewnętrznych. Ryzyko wynikające z podatności na wystąpienie nieprawidłowości, która osobno lub w powiązaniu z innymi nieprawidłowościami może być istotna. Jego wysokość może zależeć od branży, doświadczenia jednostki czy podatności aktywów na nadużycia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Gabrusewicz [2010, s. 87].

6.5. Zmiany w sprawozdaniach finansowych po ich rewizji

Jednostki, którym zależy na zachowaniu odpowiedniego poziomu wiarygodności swoich sprawozdań finansowych, mają możliwość przedstawić do badania tzw. pierwszą wersję sprawozdania. Biegły rewident na podstawie tego sprawozdania wydaje zalecenia korekt i zmian w sprawozdaniu. Z badania przeprowadzonego przez A. Banaszkiewicz oraz E. Makowską [2016] w formie ankiety wśród biegłych rewidentów wynika, iż z całości uczestników ponad 85% sugeruje dokonanie korekt w sprawozdaniu często oraz bardzo często. Nieprawidłowości, jakie ankietowani wskazywali w badanych sprawozdaniach, dotyczyły przede wszystkim błędnej wyceny oraz prezentacji pozycji sprawozdań (odpowiednio 100% i 93% ankietowanych). Rewidenci podkreślali również błędy w informacji dodatkowej dotyczące jakości (71,5% odpowiedzi) oraz błędy rachunkowe (57% wskazań). W związku z tymi uchybieniami zasada ostrożności była wskazywana jako najczęściej naruszana, dotycząca przede wszystkim nieprawidłowości w szacowaniu i tworzeniu rezerw oraz odpisów.

Badanie w sprawie wpływu rewizji finansowej na wiarygodność sprawozdania finansowego przeprowadził także J. Pfaff [2008] wśród 223 jednostek gospodarczych, zróżnicowanych pod względem wielkości, formy organizacyjno-

-prawnej oraz obowiązku przeprowadzenia badania. Wyniki badania wskazują, iż zmiany sugerowane przez biegłego wpłynęły na korektę podatku dochodowego w przypadku:

- jednostek, które dobrowolnie poddały sprawozdanie rewizji – w 63% sprawozdań,
- jednostek ustawowo podlegających badaniu przez rewidenta – w 52% sprawozdań.

Dodatkowo, biorąc pod uwagę ogół zmian sprawozdań (pozycje bilansu, rachunku zysków i strat, wynik brutto oraz podatek dochodowy) w jednostkach obowiązkowo objętych badaniem, ponad 2/3 sprawozdań było pierwotnie sporządzonych nieprawidłowo.

Wnioskując z obu badań, przedsiębiorstwa decydujące się na przedłożenie pierwszej wersji sprawozdania finansowego muszą być przygotowane na dokonanie w nich korekt, wskazywanych przez rewidentów. Niewątpliwie ten fakt przyczynia się do poprawy wiarygodności sprawozdań oraz potwierdza znaczny wpływ rewizji finansowej na jakość informacji sprawozdawczych oraz wizerunek jednostki ogółem.

6.6. Kształtowanie wizerunku przedsiębiorstwa w sprawozdaniu finansowym

Przedsiębiorstwa chcące realizować wyznaczone cele muszą dołożyć wszelkich starań, aby stworzyć pozytywny wizerunek na rynku. W ten oto sposób będą w stanie pozyskać zaufanie klientów, kontrahentów, inwestorów czy kredytobiorców. Jednostka o dobrym wizerunku ma większe możliwości rozwoju i przetrwania na tle konkurencji. Jak już zostało wspomniane wcześniej, wizerunek cechuje się dużą zmiennością i subiektywizmem. Może on zależeć od mody, upodobań czy sytuacji na rynku. Jednostki mogą starać się go kształtować, jednakże jego ostateczny obraz zależy od rzeczywistych odbiorców. Duży wpływ na wiarygodność jednostki ma sporządzane sprawozdanie finansowe, ponieważ jest ono efektem finalnym, skierowanym w głównej mierze dla użytkowników zewnętrznych.

Z danych zamieszczonych w sprawozdaniach finansowych korzysta szerokie grono odbiorców, mających różne potrzeby i oczekiwania. Po analizie informacji tam zawartych podejmują oni różne decyzje ekonomiczne. Tabela 6.3 prezentuje, w jaki sposób poszczególne grupy wykorzystują dane ze sprawozdań finansowych.

Tabela 6.3. Grupa odbiorców sprawozdania finansowego oraz ich wykorzystanie sprawozdania finansowego

Grupa odbiorców	Cel
Potencjalni inwestorzy, akcjonariusze, udziałowcy	Oceniają oni poziom ryzyka związanego z inwestowaniem oraz obliczają stopy zwrotu z zaangażowanego kapitału. Pozyskują oni również informacje na temat zdolności jednostki do wypłacania dywidend. W przypadku inwestorów, którzy już posiadają udziały w przedsiębiorstwie, szukają oni informacji pomocnych w podjęciu decyzji o sprzedaży, utrzymaniu czy dokupieniu udziałów lub akcji
Doradcy i analitycy	Na podstawie sprawozdań finansowych tworzą szczegółowe analizy, które w późniejszym etapie są wykorzystywane przez inwestorów do podejmowania decyzji. Poniekąd konstruują oni również opinie, które mają znaczący wpływ na wizerunek jednostki
Banki (kredytodawcy), pożyczkobiorcy, kontrahenci	W obszarze ich zainteresowań są informacje na temat zdolności kredytowych przedsiębiorstwa. Przekłada się to na informacje o terminowości spłat kredytów z należnymi odsetkami. Analizują też płynność finansową i zdolność przedsiębiorstwa do podejmowania nowych transakcji handlowych w przyszłości
Pracownicy	Pozyskują informacje dotyczące stabilności funkcjonowania jednostki oraz informacje o możliwym zagrożeniu kontynuacji działalności firmy. Zawarte tam dane informują ich o zdolności pracodawcy do wypłaty wynagrodzeń oraz możliwości dalszego zatrudnienia pracowników
Rząd i agendy rządowe	Analizują przyjętą przez przedsiębiorstwo politykę rachunkowości i politykę gospodarczo-podatkową. Wykorzystują również informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym do opracowywania wskaźników makroekonomicznych dla kraju
Klienci	W przypadku zakupu długoterminowych usług, towarów o długiej gwarancji lub przywiązaniu klientów do produktów danej marki będą oni szukali odpowiedzi na pytanie: „Czy działalność jednostki nie jest zagrożona?”
Społeczeństwo, w tym w szczególności społeczeństwo lokalne	Lokalne społeczeństwo interesuje się sytuacją finansową jednostki w kontekście zatrudnienia, wspierania regionalnych dostawców, rozwijania infrastruktury czy zasilania budżetów samorządowych
Kadra zarządzająca, menedżerowie, rady nadzorcze i komisje rewizyjne oraz audytorzy wewnętrzni	Wymienione podmioty wykorzystują sprawozdania finansowe dla celów zarządczych i kontrolnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Stępień [2012, s. 310].

Można łatwo wywnioskować, że w kontekście tak dużej i niejednorodnej grupy odbiorców sprawozdania finansowego głównym zadaniem kierownictwa jest przekazanie informacji o przedsiębiorstwie w jak najlepszy sposób, odzwierciedlając tym samym rzeczywistość gospodarczą.

6.7. Podsumowanie

Podsumowując, sprawozdanie finansowe, oprócz prezentacji danych, zaspokaja potrzeby informacyjne różnych użytkowników. Jest to niewątpliwie instrument kreujący wizerunek przedsiębiorstwa, a co za tym idzie ma duży wpływ na wiarygodność jednostki na rynku. Z tego też powodu wymaga się od sprawozdań finansowych odpowiedniej jakości. Nie powinny one budzić żadnych zastrzeżeń i być użyteczne dla odbiorców, aby na ich podstawie nie podejmowano błędnych decyzji. Właśnie dlatego tak olbrzymie znaczenie ma badanie sprawozdań finansowych, które potwierdzają prawidłowość i rzetelność danych w nich zawartych, a tym samym potwierdzają wiarygodność danej jednostki.

6.8. Bibliografia

- Banaszkiewicz A., Makowska E. (2016), *Rewizja finansowa a wiarygodność sprawozdań finansowych*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 436, s. 39-47.
- Budzyński W. (2002), *Zarządzanie wizerunkiem firmy*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Buk H. (2018), *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości w praktyce*, CeDeWu, Warszawa.
- Daszkiewicz M., Wrona S. (2014), *Kreowanie marki korporacyjnej*, Difin, Warszawa.
- Gabrusewicz W. (2010), *Audyt sprawozdań finansowych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2010.
- IASB (2018), *The Conceptual Framework for Financial Reporting*, http://eifrs.ifrs.org/eifrs/ViewContent?num=0&fn=Conceptual_Framework_HTML_USE_ONLY.html&collection=2018_Blue_Book (dostęp: 4.03.2023).
- Jaska E. (2011), *Kreowanie wizerunku przedsiębiorstwa na rynku ubezpieczeniowym*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 93, s. 81-92.
- Pfaff J. (2008), *Wpływ rewizji finansowej na wiarygodność sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice.
- Polak A. (2012), *Obligatoryjne badanie sprawozdania finansowego – istota, podmioty uprawnione, procedura, rezultaty* [w:] *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, red. W. Janik, H. Żukowska, Wydawnictwo KUL, Lublin, s. 121-140.
- Rojowska Z. (2022), *Rola biegłego rewidenta w procesie podnoszenia wiarygodności sprawozdania finansowego* [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa wobec wyzwań XXI wieku*, red. M. Andrzejewski, P. Zienuk, Poltext, Warszawa, s. 233-246.

- Stępień K. (2012), *Jakość sprawozdania finansowego a wizerunek przedsiębiorstwa* [w:] *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, red. W. Janik, H. Żukowska, Wydawnictwo KUL, Lublin, s. 309-324.
- Tkocz-Wolny K. (2016), *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa jako forma prezentacji informacji ekonomicznej*, „*Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*”, nr 284, s. 111-122.

Rozdział 7

Wystąpienie Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej a zmiany w przepisach o sprawozdawczości finansowej

*Kinga Rusin**

*Miłosz Barłóg***

7.1. Wprowadzenie

Opuszczenie struktur Unii Europejskiej przez Wielką Brytanię, nazywane potocznie Brexitem¹, bez wątpienia jest jednym najważniejszych wydarzeń we współczesnej historii Europy. Decyzja podjęta przez Brytyjczyków w referendum z 2016 r. stanowiła ogromny punkt zwrotny dla polityki zagranicznej i gospodarczej ich kraju, a także relacji z innymi państwami i instytucjami międzynarodowymi. Brexit zrodził tym samym wiele pytań i wątpliwości dotyczących jego konsekwencji i oddziaływania na różne dziedziny życia, w szczególności, w jakim stopniu wpłynie on na prowadzenie działalności gospodarczej na terytorium Wielkiej Brytanii i poza nią. Przedmiotowe rozważania w znacznym zakresie obejmowały zagadnienia z obszaru sprawozdawczości finansowej oraz audytu, biorąc pod uwagę ich kluczowe znaczenie dla funkcjonowania przedsiębiorstw i całego sektora finansowego.

Europa z perspektywy regulacji prawnych może szczycić się jednym z najwyższych poziomów standaryzacji i harmonizacji na świecie. Chociażby przepisy dotyczące sprawozdań i audytu są uregulowane na poziomie unijnym. Wspólne regulacje zapewniają jednolite i spójne wymagania na terenie całej Unii Europejskiej, co znacząco ułatwia przedsiębiorstwom i instytucjom działającym w różnych krajach członkowskich funkcjonowanie. Jednocześnie wysokie standardy zapewniają wyższy poziom przejrzystości i zaufania do sprawozdań

* Koło Naukowe Rachunkowości „Rachmistrz”, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.

** Koło Naukowe Rachunkowości „Rachmistrz”, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.

¹ Słowo Brexit po raz pierwszy zostało użyte w 2012 r. przez brytyjskiego polityka Petera Wildinga, gorącego zwolennika pozostania Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej. Powstało z połączenia dwóch angielskich słów Britain i exit [www 1].

finansowych oraz dokonywanych audytów. Wyjście Wielkiej Brytanii z UE spowodowało, że kraj ten przestał być częścią wspólnego rynku i systemu prawnego. Konieczne stało się dokonanie przeglądu i dostosowanie istniejących regulacji do nowej rzeczywistości, a także określenie, w jakim stopniu nowe wymogi i standardy prawne będą miały wpływ na rynek.

Niniejszy rozdział ma na celu zaprezentowanie istoty Unii Europejskiej w kontekście jej sytuacji gospodarczej oraz historii Brexitu i jego wpływie na kwestie sprawozdawczości finansowej i audytu w Wielkiej Brytanii w relacji do obowiązujących dotąd standardów unijnych.

Zastosowane metody badawcze to analiza literatury, aktów prawnych oraz źródeł internetowych.

7.2. Sytuacja gospodarcza Unii Europejskiej do 1 lutego 2020 r.

Unia Europejska (UE) powstała 1 listopada 1993 r. na mocy podpisanego traktatu z Maastricht z dnia 7 lutego 1992 r. Jednak historia unii gospodarczo-politycznej sięga końca II wojny światowej, kiedy to rozpoczął się proces integracji politycznej, gospodarczej i społecznej. Po zakończeniu II wojny światowej państwa europejskie dostrzegły potrzebę wzmocnienia współpracy gospodarczej, aby zapobiec powtórzeniu konfliktów i wojen, które wystąpiły w przeszłości. W 1957 r. podpisano Traktat Rzymski, który ustanowił Europejską Wspólnotę Gospodarczą (EWG) i Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (Euratom). Traktat ten był kamieniem milowym w dziejach integracji europejskiej i ustanawiał podstawy dla wspólnej polityki gospodarczej. W kolejnych latach do EWG przystąpiły kolejne państwa, takie jak Wielka Brytania, Irlandia i Dania w 1973 r., a także Grecja w 1981 r. oraz Portugalia i Hiszpania w 1986 r. W 1993 r. EWG przeszło transformację w Europejską Unię Gospodarczą i Walutową [www 2]. W 1999 r. została ustanowiona wspólna waluta – euro, stosowana dziś w 20 krajach członkowskich. Polska dołączyła do UE w 2004 r. [www 3].

UE opiera swoje działania na podstawowych zasadach: suwerenności państw członkowskich (zachowanie suwerenności państwa, z wyjątkiem niektórych obszarów, w których UE zostały udzielone kompetencje do wspólnego podejmowania decyzji), pomocniczości (UE działa wyłącznie w zakresie udzielonych jej kompetencji oraz ma na celu pomoc państwu), subsydiarności (interwencja UE, gdy państwo nie potrafi samodzielnie osiągnąć celów), równości (wszystkie kraje członkowskie są równe i mają takie same prawa i obowiązki), solidarności (współpraca państw, by osiągnąć wspólne cele), otwartości (UE wspiera integra-

cję europejską i jest otwarte na państwa spełniające kryteria przystąpienia), demokracji (poszanowanie praw człowieka, wolności i wartości europejskich) i rządów prawa. Te zasady opierają się na współpracy i współdziałaniu państw członkowskich po to, by osiągnąć wspólne cele, z zachowaniem suwerenności każdego z państw, respektowaniem praw człowieka i wartości europejskich, a także działania zgodnie z zasadami rządów prawa (respekt dla prawa wspólnotowego i krajowego [Grabowiecki, Piekutowska, 2020]).

Państwa członkowskie poprzez przystąpienie do Unii nabyły prawa, jak i obowiązki. Posiadają one prawo [Grabowiecki, Piekutowska, 2020]:

- do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji w ramach Unii Europejskiej oraz sygnalizowania odmiennych stanowisk,
- swobodnego przemieszczania się obywateli, dzięki czemu mogą oni osiedlać się na terenie innych państw członkowskich,
- do korzystania z wolnego rynku i swobodnego handlu wewnątrz Unii,
- do uczestnictwa w programach i projektach UE oraz korzyści z nich płynących.

Członkowie UE są jednak zobowiązani do realizacji decyzji podejmowanych przez UE oraz stosowania prawa wspólnotowego, uczestnictwa w budżecie Unii Europejskiej i wspierania finansowego wspólnych projektów i inicjatyw, dostosowania swojego prawa krajowego do prawa Unii Europejskiej oraz współpracy i współdziałania w dziedzinach objętych kompetencjami Unii Europejskiej [Grabowiecki, Piekutowska, 2020].

Głównym celem Unii Europejskiej jest integracja państw europejskich i dbanie o rozwój państw członkowskich [Grabowiecki, Piekutowska, 2020].

Sytuacja gospodarcza Unii Europejskiej do 1 lutego 2020 r. była korzystna, choć nie obyło się bez wyzwań. Wiele krajów członkowskich odnotowało wzrost gospodarczy i poprawę sytuacji na rynku pracy, co było wynikiem dobrej koniunktury i wzrostu konsumpcji. Niemniej jednak, niektóre kraje, np. Włochy i Hiszpania, nadal borykały się z trudnościami, takimi jak niska stopa inwestycji i wysoki poziom długu publicznego [Kuźnar, Menkes, 2020].

Wzrost gospodarczy w Unii Europejskiej był napędzany przez kilka czynników, takich jak silny popyt konsumpcyjny, inwestycje oraz niskie stopy procentowe i wsparcie fiskalne ze strony władz. Jednakże Unia Europejska była narażona na pewne ryzyka, takie jak spowolnienie globalnej gospodarki, niepewność wokół Brexitu, który miał swoje konsekwencje dla gospodarki Wielkiej Brytanii i UE, a także wzrost protekcjonizmu i niestabilności politycznej na świecie. Te wyzwania stanowiły poważne zagrożenie dla stabilności i rozwoju gospodarczego Unii [Borkowski, 2018].

W tle tej sytuacji ważną rolę odgrywały umowy międzynarodowe i wewnętrzne, które wpłynęły na sytuację gospodarczą Unii Europejskiej. Umowa o wolnym handlu między UE a Kanadą (CETA) przyczyniła się do zwiększenia wymiany handlowej między obiema stronami i wzrostu konkurencyjności europejskiej gospodarki na arenie międzynarodowej [Hajdukiewicz, 2019].

Wewnętrzne umowy, takie jak traktaty europejskie i unijne regulacje, również miały wpływ na sytuację gospodarczą Unii, np. traktaty europejskie zapewniają swobodny przepływ towarów, usług, kapitału i osób, co pozytywnie wpłynęło na integrację rynku wewnętrznego i wzrost gospodarczy w UE. Inne wewnętrzne umowy i regulacje, takie jak unijne przepisy dotyczące ochrony środowiska i praw konsumentów, również wpłynęły na sytuację gospodarczą w UE. Te regulacje zapewniają, że europejskie przedsiębiorstwa i produkty są produkowane i sprzedawane zgodnie z wysokimi standardami jakości i bezpieczeństwa, co z kolei przyczynia się do zwiększenia zaufania do europejskich produktów na rynku międzynarodowym [Kuźnar, Menkes, 2020].

7.3. Brexit – przyczyny i przebieg

Wielka Brytania w 1973 r. została członkiem Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, która następnie stała się częścią Unii Europejskiej, co czyni Zjednoczone Królestwo jednym z najstarszych państw „niezałożycielskich”. Jednakże już od chwili swojego przystąpienia Wielka Brytania była dość trudnym partnerem charakteryzującym się wyższym niż pozostałe kraje stopniem sceptycyzmu w stosunku do koncepcji europejskiej integracji. Najlepszym tego wyrazem było brytyjskie referendum z 1975 r., zaledwie dwa lata po aneksji, w sprawie dalszego członkostwa państwa we Wspólnocie. Wówczas w głosowaniu Brytyjczycy opowiedzieli się za pozostaniem w Europejskiej Wspólnocie, stosunkiem głosów 67% do 33%. Brytyjski premier Harold Wilson uznał wyniki referendum za „decyzję historyczną” i wydawało się, że zwycięstwo zwolenników integracji zdecydowało ostatecznie o miejscu Wielkiej Brytanii w jednoczącej się Europie [Musiał-Karg, 2016].

Jak się okazało były to tylko złudne nadzieje, bowiem politycy w dalszym stopniu dystansowali się do polityki integracyjnej, czego przykładem był wynegocjowany w 1984 r. za rządów Margaret Thatcher tzw. rabat brytyjski, czyli zmniejszenie składki wpłacanej przez Wielką Brytanię do europejskiego budżetu. Uzasadniono to tym, że duża część wydatków szła na wspólną politykę rolną, z której Londyn nie czerpał praktycznie żadnych korzyści [Musiał-Karg, 2016]. Już jako członek Unii Europejskiej Wielka Brytania uzyskała specjalny status ekonomiczny,

znajdowała się poza strefą euro i poza strefą Schengen. Kraj ten nie zadeklarował chęci przystąpienia do unii bankowej oraz nie uczestniczył w kształtowaniu Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa [Góralczyk, 2020].

Było to tylko kwestią czasu, kiedy narastający w Zjednoczonym Królestwie eurosceptycyzm i niezadowolenie społeczeństwa z sytuacji gospodarczej, społecznej i politycznej doprowadzi do ponownego pomysłu przeprowadzenia referendum w sprawie dalszego członkowska [www 4]. W styczniu 2013 r. premier David Cameron w trakcie kampanii wyborczej zaproponował reformę Unii Europejskiej i obiecał Brytyjczykom zorganizowanie referendum, jeżeli Torysi wygrają następne wybory do Izby Gmin [Bącał, 2020]. Chciał tym samym przekonać coraz liczniejszą grupę wyborców niechętnych Unii, a także uspokoić sytuację wewnątrz własnej partii, w której coraz głośniej mówiło się o konieczności renegowania bądź wycofania się z dotychczasowych warunków współpracy. Premier Cameron nie był zwolennikiem koncepcji opuszczenia przez Wielką Brytanię unijnych struktur i sam później zachęcał obywateli do pozostania w europejskiej wspólnocie [www 5]. W chwili publicznego ogłaszania swoich planów premier miał nadzieję na kontynuację koalicji z Liberalnymi Demokratami także po następnych wyborach, co doprowadziłoby do zablokowania organizacji referendum przez to ugrupowanie [Bącał, 2020]. Tak się jednak nie stało.

Ostatecznie po długich przygotowaniach dnia 23 czerwca 2016 r. odbyło się historyczne referendum w sprawie członkostwa Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej. Niespodziewanie 51,89% biorących udział w głosowaniu Brytyjczyków opowiedziało się za wyjściem z UE, przy czym frekwencja wyniosła rekordowe 72,2%. Mieszkańcy Szkocji i Irlandii Północnej zagłosowali za dalszą integracją, natomiast Anglicy i Walijczycy głosami 53,5 i 52,5% głosujących poparli Brexit. Po ogłoszeniu wyników referendum David Cameron zapowiedział rezygnację z pozycji premiera oraz lidera Partii Konserwatywnej. Jego następczynią została Theresa May, opowiadająca się w kampanii referendalnej za pozostaniem w UE [Musiał-Karg, 2016].

Referendum nie oznaczało od razu zerwania wszystkich powiązań politycznych i ekonomicznych z Europejską Wspólnotą. Do oficjalnego uruchomienia procedury z art. 50 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE) doszło finalnie dopiero 29 marca 2017 r., co zapoczątkowało 2-letni okres na zawarcie umowy o warunkach opuszczenia UE i przyszłych relacjach [Bącał, 2020]. W czasie tego okresu doszło ponownie do przetasowania na stanowisku brytyjskiego premiera. Therezę May zastąpił Boris Johnson gorący zwolennik Brexitu w okresie kampanii referendalnej z 2016 r. Po wielu trudnych negocjacjach i przesunięciach wyznaczono oficjalny termin wyjścia Zjednoczonego Królestwa z unijnych struktur na dzień 31 stycznia 2020 r.

O godzinie 0:00 Wielka Brytania oficjalnie jako pierwsze państwo w historii po 47 latach przestała być członkiem Unii Europejskiej. Rozpoczął się kolejny okres przejściowy, który trwał do 31 grudnia 2020 r. Dopiero po jego zakończeniu postanowienia umowy weszły w życie. W międzyczasie, bo dokładnie 24 grudnia 2020 r., zawarto umowę o handlu i współpracy, w której na nowo uregulowano warunki współpracy pomiędzy Wielką Brytanią a UE. Umowa została zatwierdzona przez wszystkie 27 państw członkowskich i obowiązuje od 1 stycznia 2021 r [www 6].

7.4. Wpływ Brexitu na sprawozdanie finansowe i audyt finansowy

Chociaż Wielka Brytania formalnie opuściła UE 31 stycznia 2020 r., do momentu zakończenia okresu przejściowego, zgodnie z zapisami Umowy Wyjścia (art. 127) unijne prawo miało zastosowanie do Zjednoczonego Królestwa i jego terytoriów. Po jego zakończeniu Wielka Brytania stała się dla Unii Europejskiej państwem trzecim [www 7]. Umowa handlowa częściowo ograniczyła negatywne skutki, chociażby przez zapewnienie bezcłowego dostępu do wspólnego rynku, jednakże w zakresie sporządzania sprawozdań finansowych i działalności firm audytorskich pojawiło się sporo mniejszych i większych zmian wartych odnotowania [www 6].

Od 1 stycznia 2021 r. spółki brytyjskie, które są zobowiązane lub decydują się na stosowanie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) musiały przejść od stosowania MSSF przyjętych przez UE do MSSF przyjętych przez Wielką Brytanię. Ponadto wszelkie nowe lub zmienione MSSF będą wymagały niezależnego zatwierdzenia w Wielkiej Brytanii, aby stały się częścią standardów, które mogą być stosowane przez brytyjskie spółki. Sekretarz Stanu ds. Biznesu, Energii i Strategii Przemysłowej (BEIS) otrzymał szerokie uprawnienia do zatwierdzania nowych lub zmienionych standardów sprawozdawczości finansowej, które w praktyce mogą zostać przekazane nowo utworzonej brytyjskiej Radzie Zatwierdzającej (UKEB). Przygotowując sprawozdania finansowe z datą bilansową poprzedzającą 1 stycznia 2021 r., spółki mogą nadal korzystać z przyjętych przez UE zasad w brzmieniu obowiązującym na koniec okresu przejściowego, muszą jednak ujawnić podstawę, na jakiej sprawozdanie zostało sporządzone [www 8, www 9].

Spółki macierzyste zarejestrowane w Wielkiej Brytanii posiadające filie w UE lub działające w kraju należącym do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) będą miały dodatkowo obowiązek dostosować się do wymogów

sprawozdawczych danego państwa członkowskiego. Jednostki interesu publicznego, takie jak banki lub firmy ubezpieczeniowe, będą musiały przestrzegać zasad ujawniania i przejrzystości wydanych przez Financial Conduct Authority (FCA) i Prudential Regulation Authority (PRA) [www 10].

Rada ds. Sprawozdawczości Finansowej, która pełni funkcję niezależnego brytyjskiego regulatora w zakresie audytu i sprawozdawczości, zachęca przy tym przedsiębiorców do szczegółowego informowania o zagrożeniach związanych z wyjściem Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej oraz o planowanych lub podjętych działaniach w ujawnianych sprawozdaniach finansowych [www 11].

W ramach audytu Brexit spowodował, że rewidenci i firmy audytorskie zarejestrowani w Wielkiej Brytanii nie będą już uznawani jako zatwierdzeni w państwie Unii Europejskiej i staną się biegłymi rewidentami i firmami audytorskimi pochodzącymi z państwa trzeciego. Oznacza to, że brytyjscy audytorzy nie dysponują już poświadczeniami, które są automatycznie uznawane we wszystkich państwach członkowskich, tracąc prawo do transgranicznego świadczenia usług badania sprawozdań finansowych przewidzianego unijnym prawem. Niektóre kraje, jak Włochy, Niemcy, Holandia i Hiszpania, uznają jednak brytyjskie kwalifikacje zawodowe bez ograniczeń [www 9]. W przypadku państw, takich jak Dania, Francja i Grecja, pojawiają się już dodatkowe wymogi prawne w postaci obowiązku zdania testu „potrzeb ekonomicznych”, aby móc pracować na terenie ich kraju² [www 11]. Wielka Brytania z kolei nie wymaga żadnych dodatkowych warunków czy testów przy uznawaniu kwalifikacji w zakresie rachunkowości, księgowości i rewizji finansowej z państw członkowskich Unii Europejskiej [www 10].

Przedmiotowe zmiany mają istotne znaczenie dla jednostek, których sprawozdania finansowe będą podlegać badaniu przez firmy audytorskie, które nie podjęły na czas odpowiednich działań dostosowawczych, a przez to nie będą spełniać obowiązujących w konkretnym państwie wymogów. Taka sytuacja może spowodować ryzyko wydłużenia procesu badania, a także ryzyko niewykonania obowiązku w wymaganym prawem terminie [www 12]. Warto jeszcze wspomnieć, iż spółki brytyjskie zostały zobowiązane do wyznaczenia firmy audytorskiej zarejestrowanej w Wielkiej Brytanii [www 11].

² We Francji, Włoszech i Portugalii audytorzy muszą mieć ponadto miejsce zamieszkania na terenie państwa, w których zamierzają wykonywać swój zawód [www 10].

7.5. Podsumowanie

Brexit jest momentem przełomowym w nowożytnej historii Europy, stanowiącym odwrócenie dotychczasowych procesów integracji w naszej części świata. Poprzez silny nacisk ze strony środowisk antyunijnych Wielka Brytania po 47 lat bycia członkiem Unii Europejskiej opuściła jej szeregi. Wywołało to wiele skutków zarówno politycznych, gospodarczych, jak i społecznych. Unia Europejska musiała poradzić sobie z globalnym spowolnieniem, niepewnością wokół Brexitu i rosnącymi tendencjami protekcyjnymi, a także korzystać z umów międzynarodowych i wewnętrznych regulacji, aby utrzymać swoją pozycję jako konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki. Wielka Brytania była zmuszona do aktualizacji przepisów oraz umów międzynarodowych ze względu na swoje odejście z UE. Dodatkowo wiele gałęzi przemysłu oraz usług musiało ponieść duże nakłady na adaptację nowych przepisów. Przedsiębiorstwa zostały zmuszone do wnikliwej analizy prawa przed przystąpieniem do tworzenia sprawozdania finansowego. Audytorzy również mieli ręce pełne roboty ze względu na zmianę akceptacji ich uprawnień zawodowych w krajach członkowskich. Jednak nie można powiedzieć, że skutki wystąpienia Wielkiej Brytanii z UE już zostały wyczerpane. Najnowsze wiadomości świadczą o tym, że Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej coraz wolniej się rozwija, a życie rezydujących tam ludzi jest coraz droższe [www 13].

7.6. Bibliografia

- Bącał P. (2020), *Wpływ Brexitu na kształt systemu partyjnego* [w:] *Brexit Nowy Rozdział*, red. W. Włodarczyk, H. Olszak, B. Wódyński i inni, ArchaeGraph Wydawnictwo Naukowe, Łódź.
- Borkowski P.J. (2018), *Unia Europejska – próba przedolimpijska* [w:] *Rocznik Strategiczny 2018/2019*, t. 24, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 187-208.
- Góralczyk B.J. (2020), *Unia Europejska i Wielka Brytania po brexicie* [w:] *Polska i Europa w perspektywie politologicznej*, t. 1, red. J. Wojnicki, J. Miecznikowska, Ł. Zamęcki, Wydzał Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa, s. 105-117.
- Grabowiecki J., Piekutowska A. (2020), *Procesy integracyjne w gospodarce światowej. Unia Europejska*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- Hajdukiewicz A. (2019), *Ochrona unijnych oznaczeń geograficznych w stosunkach handlowych Unii Europejskiej z Kanadą w świetle umowy CETA*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, nr 2, s. 39-58.

- Kuźnar A., Menkes J. (2020), *Unia Europejska między Brexitem a Nowym Traktatem Elizejskim*, „Przegląd Zachodni”, nr 1(374), s. 41-54.
- Musiał-Karg M. (2016), *Operacje Brexit. Brytyjskie referenda z 1975 i 2016 roku*, „Acta Politica Polonica” nr 3/2016(37), s. 5-18.
- [www 1] <https://www.business-standard.com/about/what-is-brexit> (dostęp: 11.02.2023).
- [www 2] https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu_pl (dostęp: 11.02.2023).
- [www 3] https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles_pl (dostęp: 11.02.2023).
- [www 4] <https://www.bbc.com/news/uk-politics-21148282> (dostęp 11.02.2023 r.)
- [www 5] <https://metro.co.uk/2019/01/16/david-cameron-hold-eu-referendum-now-8350174/> (dostęp: 11.02.2023).
- [www 6] <https://eur-lex.europa.eu/content/news/Brexit-UK-withdrawal-from-the-eu.html?locale=pl> (dostęp: 11.02.2023).
- [www 7] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12020W/TXT&from=IT> (dostęp: 11.02.2023).
- [www 8] <https://www.icaew.com/technical/financial-reporting/uk-gaap/uk-gaap-faqs/Brexit-implications-of-changes-to-company-law-on-corporate-reporting> (dostęp: 11.02.2023).
- [www 9] <https://www.dvphilippines.com/blog/post-brexit-impact-on-uks-financial-reporting> (dostęp: 12.02.2023).
- [www 10] <https://www.aatcomment.org.uk/audience/members/how-brexit-will-affect-accountants/> (dostęp: 12.02.2023).
- [www 11] <https://flogast.com/blog/how-does-brexit-affect-accounting-firms/> (dostęp 12.02.2023 r.)
- [www 12] <https://ksiegowosc.infor.pl/wiadomosci/5146965,Skutki-Brexitu-dla-firm-audytorskich-i-ich-klientow.html> (dostęp: 12.02.2023).
- [www 13] <https://forsal.pl/swiat/brexit/artykuly/8660574,brexit-brytyjczycy-stracili-1000-funtow-bank-anglii.html> (dostęp: 14.02.2023).

Rozdział 8

Identyfikacja i oszacowanie ryzyk istotnego zniekształcenia wartości informacyjnej sprawozdania finansowego w świetle zmian Międzynarodowego Standardu Badania 315

Klaudia Soja^{*}
Karolina Soja^{**}

8.1. Wprowadzenie

Badanie sprawozdania finansowego ma na celu poświadczenie wiarygodności prezentowanych w nim informacji. Rolą audytu finansowego jest wykrycie potencjalnych błędów i oszustw. Aktualnie procedury przeprowadzania badania sprawozdania finansowego wymagają indywidualnego podejścia do każdej jednostki oraz uzależnione są od potencjalnych, zidentyfikowanych w niej ryzyk. Skupiają się na analizie składowych kształtujących wielkości w nich prezentowane, w przypadku których istnieje ryzyko nieprawidłowego wykazania, wynikającego z błędu lub oszustwa. Jest to model badania oparty na ryzyku [Podlewski, 2013, s. 102]. Rola biegłego rewidenta w tym procesie polega na identyfikacji i oszacowaniu ryzyk istotnego zniekształcenia wartości informacyjnej danych, ujawnianych przez podmiot gospodarczy w sprawozdaniu finansowym.

Stale zmieniające się uwarunkowania gospodarcze, rosnące zależności pomiędzy uczestnikami rynku oraz rozwój technologii informatycznych wymuszają konieczność okresowej weryfikacji regulacji określających procedury przeprowadzenia badania sprawozdania finansowego. W efekcie takich okoliczności następuje ich dostosowanie do aktualnych warunków. Taka sytuacja wystąpiła również w przypadku nowelizacji podstawowego przepisu regulującego zasady przeprowadzania audytu finansowego, tj. Międzynarodowego Standardu Badania 315.

^{*} Koło Naukowe Rachunkowości „Rachmistrz”, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.

^{**} Koło Naukowe Rachunkowości „Rachmistrz”, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.

W rozdziale zaprezentowano rolę rewizji finansowej jako narzędzia poświadczania wiarygodności i rzetelności sprawozdania finansowego. Wskazano i opisano zmieniające się podejście do badania na przestrzeni lat. Skupiono się na aktualnych procedurach przeprowadzania badania na podstawie identyfikacji i oszacowania ryzyk istotnego zniekształcenia wartości informacyjnej sprawozdania finansowego. Dokonano analizy zmian procedur badania wprowadzonych nowelizacją Międzynarodowego Standardu Badania 315. W rozdziale dokonano przeglądu literatury i regulacji prawnych dotyczących przeprowadzenia audytu finansowego.

8.2. Rola rewizji finansowej w weryfikacji prawidłowości danych w sprawozdaniu finansowym

Wiarygodność sprawozdań finansowych jest cechą niezwykle ważną dla prawidłowości funkcjonowania gospodarki. Sprawozdania finansowe stanowią bowiem główne źródło informacji dla wszelkiego rodzaju interesariuszy. Za poświadczanie wartości informacyjnej tego typu raportów odpowiedzialna jest rewizja finansowa. Badanie sprawozdań finansowych ma na celu spełnienie następujących funkcji [Pfaff, 2018, s. 19]:

- **uwierzytelniającej** – opinia z badania stanowi dla odbiorców atest wiarygodności sprawozdania finansowego,
- **kontrolnej** – rewizja finansowa ma na celu wykrycie błędów i odchyłeń,
- **korygującej** – biegły rewident, badając sprawozdanie finansowe, formułuje propozycje korekt, które po zastosowaniu przez kierownictwo jednostki przyczyniają się do podniesienia wartości informacyjnej sprawozdania finansowego,
- **analitycznej** – audytor, badając sprawozdanie finansowe, ocenia sytuację finansową i ekonomiczną jednostki, jej zdolność do kontynuacji działalności oraz poprawność funkcjonowania systemu kontroli wewnętrznej,
- **informacyjnej** – sprawozdania finansowe stanowią główne źródło wiedzy dla interesariuszy,
- **stymulacyjnej** – jednostka, mając świadomość konieczności badania sprawozdania finansowego, prowadzi dokładniej i rzetelniej księgi rachunkowe.

Początki profesjonalnej rewizji finansowej sięgają 1840 r. Jej rola zmieniała się na przestrzeni lat [Hołda, 1998, s. 61]. W połowie XIX w. istotny wpływ na rozwój audytu finansowego przedsiębiorstw miała rewolucja przemysłowa. Ze względu na wymagane coraz wyższe nakłady inwestycyjne konieczne stało się pozyskiwanie inwestorów, akcjonariuszy oraz kredytodawców, którzy z kolei wymagali rzetelnych danych o jednostce, w którą mieli zaangażować swój kapi-

tał. Ta sytuacja wpłynęła na wprowadzenie przepisów nakładających obowiązek badania bilansu. Początkowo celem badania było ujawnianie błędów i wykrywanie oszustw. Pod koniec XIX w., oprócz pierwotnego celu, biegły rewident oceniał dokładność prowadzenia ksiąg rachunkowych. Następne zmiany w zakresie przeprowadzania audytów finansowych przyniósł XX w., od kiedy badanie sprawozdania miało dodatkowo na celu poświadczenie jego wiarygodności i wartości informacyjnej. W II połowie XX w. kluczowa stała się ponadto analiza sytuacji finansowej podmiotu oraz jego zdolności do kontynuowania działalności w dającej się przewidzieć przyszłości [Micherda, 2005, s. 9-10]. Obecnie szczególnie nacisk kładzie się na ocenę bieżącej sytuacji finansowej, weryfikację zasadności kontynuacji działalności oraz wykrywanie istotnych błędów i nieprawidłowości spowodowanych oszustwem lub nieprawidłowym działaniem kontroli wewnętrznej.

8.3. Regulacje procedur przeprowadzenia badania sprawozdania finansowego – Międzynarodowe Standardy Badania

Procedury przeprowadzenia badania sprawozdania finansowego zostały uregulowane w skali międzynarodowej w ramach Międzynarodowych Standardów Badania, stanowiących jeden z elementów Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej. Międzynarodowe Standardy Badania wydawane są przez Radę Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej i Usług Atestacyjnych (IAASB – *International Auditing and Assurance Standards Board*), organizację działającą w ramach IFAC (*International Federation of Accountants*). Celem opracowania oraz wprowadzenia regulacji w zakresie sposobu przeprowadzenia rewizji finansowej jest zapewnienie wysokiej jakości badań oraz standaryzacja procedur stosowanych przez biegłych rewidentów na całym świecie [www 1].

Aktualne ramy prawne przeprowadzania audytów finansowych w państwach członkowskich Unii Europejskiej regulowane są dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/43/WE z 17 maja 2006 r. oraz uszczegółowione dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/56/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r.

Proces audytu sprawozdania finansowego składa się z trzech etapów, jakimi są etap wstępny, badanie zasadnicze oraz wydanie sprawozdania z badania. Etap wstępny to planowanie oraz opracowanie strategii badania. Aktualnie obowiązuje podejście do badania oparte na prymacie oceny ryzyka, wynikające z wzajemnych powiązań pomiędzy trzema Międzynarodowymi Standardami Badania:

- MSB 300 Planowanie badania sprawozdań finansowych,
- MSB 315 Identyfikacja i oszacowanie ryzyk istotnego zniekształcenia,
- MSB 330 Postępowanie biegłego rewidenta w odpowiedzi na ocenę ryzyka.

Opierając się na wskazanych regulacjach, przeprowadzane jest badanie, poprzedzone rozpoznaniem jednostki i jej otoczenia oraz analizą ryzyk związanych z prowadzoną przez nią działalnością. Celem biegłego rewidenta jest zidentyfikowanie i ocena ryzyka istotnego zniekształcenia na poziomie sprawozdania finansowego oraz stwierdzeń dla grup transakcji, sald kont i ujawnień, na podstawie których zostają zaplanowane i przeprowadzone dalsze procedury badania. W ostatnim etapie badania następuje ocena uzyskanych dowodów oraz ich wystarczalności w kontekście ograniczenia ryzyka do minimalnego poziomu [Pfaff, 2018, s. 93-95].

8.4. Pojęcie i istota ryzyka istotnego zniekształcenia sprawozdania finansowego

Audyt finansowy zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Badania jest ukierunkowany na analizę potencjalnych ryzyk, które mogłyby mieć istotny wpływ na dane prezentowane w sprawozdaniu finansowym. Pojęcie istotności jest niezwykle ważne w procesie badania sprawozdania finansowego. Informacje są istotne, jeżeli ich pominięcie lub zniekształcenie może wpłynąć na decyzje gospodarcze podejmowane przez odbiorców. Analogicznie, istotne zniekształcenie to takie zniekształcenie, które może przyczynić się do podjęcia błędnej decyzji przez użytkownika sprawozdania finansowego [Adamczyk, 2012, s. 397].

Kluczowa dla oceny istotności jest wielkość błędu lub pozycji zniekształconej. Istotność według Założeń Konceptyjnych opracowanych przez IAASB stanowi próg, jakiego dane zniekształcenie nie może przekroczyć, aby informacje prezentowane w sprawozdaniu finansowym nadal były użyteczne. Najważniejszym zadaniem audytora jest zatem wykrywanie ryzyk oraz ocena ich wpływu na wartość informacyjną sprawozdania [Chorowski, Kawalec, 2017, s. 88-89].

Fakt występowania w sprawozdaniu finansowym błędów jest niezaprzeczalny. Zadaniem biegłego rewidenta jest weryfikacja czy sprawozdanie to jako całość przedstawia w sposób jasny i rzetelny sytuację finansową oraz wynik finansowy podmiotu. Badanie sprawozdania daje wysoką, lecz nie absolutną pewność, że zostało ono sporządzone zgodnie ze wszystkimi założeniami konceptyjnymi i nie zawiera istotnych zniekształceń [Pfaff, 2018, s. 10, 71].

Ryzyko istotnego zniekształcenia stanowi jedno z elementarnych wyzwań, z jakimi podczas badania musi mierzyć się biegły rewident. Składają się na nie

ryzyko nieodłączne oraz ryzyko kontroli, które mogą być powodowane zarówno przez czynniki wewnętrzne, zewnętrzne, jak i słaby system kontroli wewnętrznej w badanej jednostce. Ryzyka nieodłącznego nie da się w żaden sposób wyeliminować ze względu na jego powiązanie z działalnością podmiotu oraz ogólną sytuacją gospodarczą. Jako źródło jego występowania, oprócz błędów, wymienia się również oszustwa, wynikające np. z presji wywieranej na managerów oraz uzależnienia wynagrodzenia kierownictwa od osiągniętych przez jednostkę wyników. Ryzyko kontroli dotyczy natomiast prawidłowości funkcjonowania systemu controllingu w danym podmiocie. Oba te ryzyka immanentnie powiązane są z badaną jednostką, a biegły rewident nie ma wpływu na ich poziom, bowiem ich obniżenie, a co za tym idzie – obniżenie ryzyka istotnego zniekształcenia, możliwe jest tylko dzięki prawidłowemu funkcjonowaniu systemu kontroli wewnętrznej w danej organizacji [Simińska, 2014, s. 126-127].

8.5. Analiza zmian regulacji Międzynarodowego Standardu Badania 315

Badanie sprawozdań finansowych opiera się na identyfikacji i oszacowaniu ryzyka istotnego zniekształcenia. Procedury przeprowadzenia badania, spełniające wskazane założenia, zostały uregulowane w Międzynarodowym Standardzie Badania 315 Identyfikacja i oszacowanie ryzyka istotnego zniekształcenia. Celem wprowadzenia standardu jest skupienie uwagi biegłego rewidenta oraz zespołu audytowego na rozpoznaniu i ocenie ryzyk istotnego zniekształcenia informacji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym, będących konsekwencją błędu lub oszustwa. Rozpoznanie to jest możliwe dzięki poznaniu jednostki, jej otoczenia biznesowego oraz kontroli wewnętrznych występujących w organizacji. Na podstawie tej wiedzy następuje zaprojektowanie procedur badania oraz wdrożenia reakcji na ryzyko istotnego zniekształcenia [MSB 315, par. 3].

Zmieniające się otoczenie, uwarunkowania rynkowe, rozwój technologii informatycznej oraz powiązania pomiędzy jednostkami wpływają na działalność podmiotów gospodarczych. Wszystkie te czynniki wymuszają opracowanie odpowiedniego podejścia w procesie badania sprawozdań finansowych podmiotów działających w takich warunkach. W następstwie wskazanych okoliczności, standardy poddawane są okresowemu przeglądowi przeprowadzanemu przez IAASB, w ramach programu monitorowania wdrażania MSB. Audyt regulacji ma na celu dostosowanie treści standardów do aktualnych warunków. Ponadto organy nadzoru podczas przeprowadzania kontroli audytów weryfikowały stosowanie się biegłych rewidentów do regulacji zawartych w MSB 315. Dokonane

rewizje wskazały, że identyfikacja i oszacowanie ryzyka stanowią ważny obszar procesu badania, który wymaga dalszych usprawnień w celu poprawy wyników badań sprawozdań finansowych [IAASB, 2019a, s. 3-4]. W rezultacie w 2016 r. rozpoczęły się prace nad wprowadzeniem modyfikacji w Międzynarodowym Standardzie Badania 315, a finalna wersja standardu została opublikowana w 2019 r. W standardzie dokonano zmian dostosowawczych oraz wynikających z nowelizacji innych standardów międzynarodowych. Celem zmian jest podnoszenie jakości badania poprzez wprowadzenie wymogu solidnej identyfikacji ryzyka oraz właściwej reakcji na ryzyka zidentyfikowane. Zmieniony standard ma zastosowanie do badań sprawozdań finansowych sporządzonych za rok bilansowy rozpoczynający się 15 grudnia 2021 r. lub później [IAASB, 2019b, s. 2-3].

W rozdziale dokonano analizy zmian regulacji Międzynarodowego Standardu Badania 315 wprowadzonych w ramach nowelizacji standardu. Badanie polegało na przeprowadzeniu analizy porównawczej treści MSB 315 przed zmianami i po zmianach z 2019 r. Badania wzbogacono również o weryfikację wniosków w zakresie wprowadzonych zmian sporządzaną przez IAASB.

W znowelizowanym Międzynarodowym Standardzie Badania 315 wprowadzono zmiany, które mają prowadzić do lepszego zrozumienia spółki, a tym samym składowych kształtujących wielkości prezentowane w sprawozdaniu finansowym, jak również zaimplementowano inne ulepszenia wpływające na jakość audytu. Zmiany mają na celu zwiększenie zrozumiałości złożonych treści standardu poprzez jasne określenie wymogów stawianych biegłemu rewidentowi. Zastosowano prostszy, bardziej bezpośredni język, dokonano modyfikacji treści, koncentrując się na tym, co należy zrobić oraz w jaki sposób to osiągnąć. Zmniejszono ilość odnośników w wymogach, aby ograniczyć ich złożoność oraz doprecyzowano terminologię, by uniknąć niespójności w jej stosowaniu. Ponadto odniesiono się do skalowalności, przedstawiając odrębne procedury badania do mniej złożonych jednostek [IAASB, 2019a, s. 9-12].

Wprowadzając zmiany, skupiono się na modernizacji i aktualizacji standardu celem dostosowania go do warunków zmieniającego się otoczenia biznesowego, wpływającego na złożoność operacji rynkowych, zmian regulacyjnych oraz rozwoju technologii informacyjnych. Większą wagę przywiązano do weryfikacji kontroli wewnętrznych, wykonywanej poprzez analizę działań podmiotu w odniesieniu do potencjalnych, zidentyfikowanych ryzyk [MSB 315, zał. 3]. Doprecyzowano, które kontrole wymagają dokonania oceny projektu i wdrożenia oraz wskazano na obligatoryjność ustalenia, czy w ramach elementów kontroli wewnętrznej jednostki występują jakiegokolwiek słabości. Szczególną uwagę zwrócono na konieczność zrozumienia systemu IT z jakiego korzysta badana organizacja. Szczegółowe procedury zawarto w załączniku 5 i 6 standardu. Na

podstawie tej wiedzy biegły rewident powinien zidentyfikować ryzyka wynikające z jego wykorzystania oraz odnieść się do nich w kolejnych etapach audytu. Wytyczne w tym zakresie zostały uwzględnione w znowelizowanym standardzie. W zmienionym MSB 315 zwrócono również uwagę na obowiązek dokonania oceny zasad (polityki) rachunkowości w kontekście ich odpowiedniości oraz spójności z ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej [MSB 315, par. 20]. Ponadto wprowadzono pojęcie czynników nieodłącznego ryzyka oraz wskazano na sposób ich wykorzystania podczas weryfikacji obszarów potencjalnych zniekształceń [MSB 315, par. 31, zał. 2; IAASB, 2019a, s. 13-14, 18-27].

W zakresie regulacji odnoszących się do zawodowego sceptycyzmu dodano nowe wytyczne, zgodnie z którymi biegły rewident powinien wykonywać procedury oszacowania ryzyka w sposób zapewniający uzyskanie odpowiedniej podstawy do identyfikacji i oszacowania ryzyka istotnego zniekształcenia oraz zaprojektowania dalszych procedur badania przy zachowaniu braku stronniczości w zakresie uzyskiwania potwierdzających bądź wykluczających sprzecznych dowodów badania [MSB 315, par. 13, A14]. Następnie w końcowym etapie procesu oszacowania ryzyka, zgodnie z nowym wymogiem, do obowiązków biegłego rewidenta należy ocena wartości uzyskanych dowodów, stanowiących podstawę do identyfikacji i oszacowania ryzyk istotnego zniekształcenia. W zmienionym standardzie podkreślono również, iż nakład pracy, jaki zostaje przeznaczony na badanie, powinien być współmierny celowi, jakim jest uzyskanie dowodów badania, stanowiących podstawę do identyfikacji i oszacowania ryzyka istotnego zniekształcenia oraz służących zaprojektowaniu etapów i procedur badania [IAASB, 2019a, s. 16-17].

Międzynarodowy Standard Badania 315 jest standardem o charakterze iteratywnym, wymagającym od biegłego rewidenta stosowania zawodowego osądu przy ustalaniu charakteru i zakresu procedur, które należy przeprowadzić. IAASB w ramach wsparcia w tym procesie w nowelizacji standardu wprowadziła wyjaśnienia obejmujące w szczególności ustalanie znaczących klas transakcji, sald kont i ujawnień, mających na celu zrozumienie systemu informacyjnego jednostki oraz identyfikacji i oceny kontroli wewnątrz organizacji, które stanowią podstawę do identyfikacji i oszacowania ryzyk istotnego zniekształcenia [MSB 315, par. 49, A126-A131].

Wszystkie wprowadzone zmiany miały na celu doprecyzowanie regulacji standardu oraz pomoc biegłym rewidentom w identyfikowaniu i oszacowaniu ryzyka istotnego zniekształcenia w sposób spójny i solidny. Jednocześnie intencją organów regulacyjnych nie było wprowadzenie zmian modelu badania ryzyka. Wprowadzono nowe pojęcia i definicje oraz znacząco rozszerzono wymogi i materiał dotyczący ich stosowania.

8.6. Podsumowanie

Dynamicznie zmieniające się otoczenie gospodarcze wymusza nieustanne weryfikowanie aktualności przepisów regulujących zasady przeprowadzania badań sprawozdań finansowych przedsiębiorstw. Jedną z najważniejszych modyfikacji w zakresie rewizji finansowej była nowelizacja Międzynarodowego Standardu Badania 315. Szczególny nacisk został nałożony na konieczność szczegółowej analizy działania systemu kontroli wewnętrznej w jednostce oraz potencjalnych luk i ryzyk wpływających na wartość informacyjną sprawozdania finansowego. Zmodyfikowany standard wskazuje na coraz większą potrzebę skupienia się na ryzyku istotnego zniekształcenia, które w znacznym stopniu może oddziaływać na wartość informacyjną sprawozdania finansowego oraz zaburzać całościowy obraz sytuacji finansowej i ekonomicznej jednostki.

8.7. Bibliografia

- Adamczyk M. (2012), *Jakość informacji finansowych jako podstawa wiarygodności sprawozdań finansowych jednostek samorządu terytorialnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 53, s. 393-404.
- Chorowski M., Kawalec J. (2017), *Planowanie jako podstawa optymalizacji procesu badania sprawozdań finansowych zgodnie z międzynarodowymi standardami rewizji finansowej*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 314, s. 82-98.
- Hołda A. (1998), *Ewolucja auditingu i jego rola w gospodarce rynkowej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, nr 514, s. 61-73.
- IAASB (2019a), *Podstawa wniosków sporządzona przez pracowników IAASB: Międzynarodowy Standard Badania 315 (zmieniony w 2019 r.) Identyfikacja i oszacowanie ryzyk istotnego zniekształcenia, w tym zmiany dostosowawcze i wynikające z nowelizacji innych standardów międzynarodowych*, [https://projektystandardow.pibr.org.pl/assets/meta/6314,MSB%20315%20\(Z%202019\)_Podstawa%20wniosk%C3%B3w_pl.pdf](https://projektystandardow.pibr.org.pl/assets/meta/6314,MSB%20315%20(Z%202019)_Podstawa%20wniosk%C3%B3w_pl.pdf) (dostęp: 10.02.2023).
- IAASB (2019b), *Arkusze Informacyjne: Wprowadzenie do MSB 315 (zmienionego w 2019 r.) „Identyfikacja i oszacowanie ryzyk istotnego zniekształcenia”*, [https://www.pibr.org.pl/assets/meta/6363,MSB%20315%20\(Z%202019\)_Arkusze%20informacyjny_pl.pdf](https://www.pibr.org.pl/assets/meta/6363,MSB%20315%20(Z%202019)_Arkusze%20informacyjny_pl.pdf) (dostęp: 10.02.2023).
- Micherda B. (2005), *Badanie sprawozdania finansowego w perspektywie historycznej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, nr 674, s. 5-13.
- Międzynarodowy Standard Badania 315 (Zmieniony): *Identyfikacja i oszacowanie ryzyk istotnego zniekształcenia poprzez zrozumienie jednostki i jej otoczenia*, [https://www.pibr.org.pl/assets/file/4149,1.10%20KSB%20315%20\(Z\).pdf](https://www.pibr.org.pl/assets/file/4149,1.10%20KSB%20315%20(Z).pdf) (dostęp: 10.02.2023).

- Pfaff J. (2018), *Rewizja finansowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.
- Simińska A. (2014), *Ryzyko w badaniu sprawozdań finansowych*, „Studia Ekonomiczne. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach”, nr 190, s. 125-134.
- Podlewski J. (2013), *Problematyka zarządzania ryzykiem gospodarczym w rewizji finansowej*, „Przestrzeń, Ekonomia, Społeczeństwo”, nr 3, s. 99-118.
- [www 1] *Proces wdrażania MSB w Unii Europejskiej oraz w Polsce*, https://www.pibr.org.pl/pl/Proces_wdrazania_MSB (dostęp: 15.02.2023).

Podsumowanie

Iwona Franczak, Wiktoria Rytowska, Karolina Soja

Sprawozdanie finansowe, oprócz prezentacji danych, zaspokaja potrzeby informacyjne różnych użytkowników. Jest to niewątpliwie instrument kreujący wizerunek przedsiębiorstwa, a co za tym idzie ma duży wpływ na wiarygodność jednostki na rynku. Z tego też powodu wymaga się od sprawozdań finansowych odpowiedniej jakości. Nie powinny one budzić żadnych zastrzeżeń i być użyteczne dla odbiorców.

Potrzeba dysponowania rzetelnymi danymi finansowymi wymaga przeprowadzenia niezależnego audytu sprawozdania finansowego, który pozwala zweryfikować wiarygodność prezentowanych informacji w sprawozdaniu finansowym.

Biegli rewidenci, pełniący zawód zaufania publicznego, mają współcześnie wiele wyzwań. Dynamicznie zmieniające się otoczenie gospodarcze wymusza nieustanne weryfikowanie aktualności przepisów, regulujących zasady przeprowadzania badania sprawozdań finansowych. Teoria i praktyka rachunkowości nie mają możliwości uniknąć konfrontacji z trendami rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, a język rachunkowości oraz jej narzędzia ewidencyjne i sprawozdawcze muszą zmieniać się zgodnie z postawionymi jej wymaganiami.

Ponadto należy zauważyć, że informacja niefinansowa jest aktualnie równie ważna jak informacja finansowa. Obecny rozwój sprawozdawczości niefinansowej sprawia, że wzrasta potrzeba zewnętrznej weryfikacji danych niefinansowych.

Biegli rewidenci przy różnych wyzwaniach w zakresie wykonywania swojego zawodu muszą zapewniać wewnętrzny system kontroli jakości w swoich firmach. Ostatnie wprowadzone standardy zarządzania jakością w firmach audytorskich były odpowiedzią na zmieniające się środowisko, na wyzwania dotyczące skuteczności wcześniej istniejących standardów kontroli jakości oraz rosnące potrzeby uczestników rynku.

Spis rysunków

2.1. Kategorie powiązane z kapitałem intelektualnym	19
4.1. Struktura raportu zintegrowanego	35

Spis tabel

1.1. Podmioty sporządzające sprawozdania finansowe według MSR	9
1.2. Kryteria klasyfikacji przedsiębiorstw ze względu na wielkość	10
2.1. Definicje kapitału intelektualnego według poszczególnych badaczy oraz organizacji, w których działali	17
2.2. Porównanie aktywów niematerialnych ujawnianych i nieujawnianych w rachunkowości	20
2.3. Niewidzialny bilans przedsiębiorstwa	22
2.4. Niewidzialny bilans przedsiębiorstwa	22
4.1. Raport zrównoważonego rozwoju – zakres przedmiotowy	35
5.1. Techniki wykorzystywane przy dokonywaniu umyślnych fałszerstw	43
6.1. Warunki dla jednostek obowiązkowo podlegających badaniu	52
6.2. Definicje ryzyka w rewizji finansowej	53
6.3. Grupa odbiorców sprawozdania finansowego oraz ich wykorzystanie sprawozdania finansowego	55

Rewizja finansowa odgrywa istotną rolę na rynku kapitałowym, ponieważ poddaje weryfikacji informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych w celu potwierdzenia ich wiarygodności, jednak należy zauważyć, że podlega ona stale szeroko rozumianej ewolucji związanej w dużej mierze z powstawaniem nowych rozwiązań prawnych i tym samym wprowadzaniem ulepszonych rozwiązań i procedur badania.

Publikacja stanowi efekt XIV Ogólnopolskich Dni Rachunkowości zorganizowanych przez Koło Naukowe Rachunkowości „Rachmistrz” działające przy Katedrze Rachunkowości Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Autorami rozdziałów są studenci, przedstawiciele kół naukowych uczelni wyższych w Polsce.

W monografii zostały przybliżone kwestie zmian w sprawozdawczości finansowej z podkreśleniem roli raportowania niefinansowego jako nowego i aktualnego źródła informacji. Autorzy odnieśli się do wpływu badania sprawozdania finansowego na wizerunek i wiarygodność przedsiębiorstw. Szczegółowej analizie zostały poddane kwestie wdrażania nowych standardów zarządzania jakością w firmach audytorskich, a także identyfikacja i oszacowanie ryzyk istotnego zniekształcenia wartości informacyjnej sprawozdania finansowego w świetle zmian Międzynarodowych Standardów Badania.

Dr Iwona FRAN CZAK – pracownik naukowo-dydaktyczny Katedry Rachunkowości Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Specjalizuje się w następujących obszarach badawczych: rachunkowość zarządcza, polityka rachunkowości i kształtowanie wyniku finansowego, rachunkowość małych i średnich przedsiębiorstw, rewizja finansowa, powiązania prawa podatkowego i bilansowego. Jest autorką publikacji z zakresu rachunkowości. Członek Stowarzyszenia Księgowych w Polsce.

Wiktoria RYTKOWSKA – studentka kierunku Finanse i rachunkowość na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach. Specjalizuje się w następujących obszarach badawczych: audyt zewnętrzny i wewnętrzny, sprawozdawczość i rewizja finansowa. Jest autorką publikacji z zakresu rachunkowości, kryptowalut oraz rewizji finansowej. Członek zwyczajny Stowarzyszenia Księgowych w Polsce, Oddział Okręgowy w Katowicach.

Karolina SOJA – studentka kierunku Finanse i rachunkowość na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach. Specjalizuje się w następujących obszarach badawczych: raportowanie niefinansowe, ESG, audyt, nieruchomości mieszkaniowe. Jest autorką publikacji z zakresu rachunkowości, raportowania niefinansowego oraz rewizji finansowej.

ISBN 978-83-7875-861-7

Uniwersytet
Ekonomiczny
w Katowicach